

Samen werken aan zorg voor
jeugd; ervaringen van
scholen en wijkcoaches

Mirjan Oude Vrielink
December 2011

SAMEN WERKEN AAN ZORG VOOR JEUGD; ERVARINGEN VAN SCHOLEN EN WIJKCOACHES

Dr. Mirjan Oude Vrielink
Universiteit Twente
Instituut voor Governance Studies
Enschede, december 2011

Inhoudsopgave

1 ACHTERGRONDEN VAN HET ONDERZOEK	3
Aanleiding	3
Doelstelling, probleemstelling en onderzoeksoptzet	5
Leeswijzer	6
2 STELSELS IN BEWEGING	8
Naar een nieuw stelsel voor de jeugdzorg	8
Regionale en lokale ambitie: transitie én transformatie	9
Naar een samenhangende structuur voor een integrale, wijkgerichte aanpak	10
Samenhang met de rijksmaatregel Passend Onderwijs	13
Gedeelde doelstellingen en uitgangspunten	14
3 ACHTERGRONDEN VAN HET ANALYSEKADER	16
Lichte en zwaardere psychosociale problematiek	17
Zorgstructuur in en om school	19
De wijkcoaches: integrale aanpak van problemen in een gezin	22
Gelegenheid voor samenwerking tussen de twee zorgstructuren	24
Effecten van de samenwerking voor kinderen en gezinnen	25
Doorontwikkeling van de frontlijnsturing	26
4 SAMENWERKING IN PRAKTIJK: ERVARINGEN VAN DE WIJKCOACHES EN DE SCHOLEN	27
Lichte en zwaardere problematiek	27
De wijkcoach als extra ingang naar hulpverlening	27
Samenwerking tussen scholen en wijkcoaches	28
Bevorderende en belemmerende factoren	33
Knelpunten in de samenwerking	37
Effecten voor kinderen en ouders	39
Wat volgens wijkcoaches en scholen behouden moet blijven	41
5 CONCLUSIE	43
LITERATUURLIJST	48
BIJLAGE 1 CONVENANT VOOR DE COÖRDINATIE VAN ZORG EN VEILIGHEID IN ENSCHEDE	50
BIJLAGE 2 ADDENDUM PROJECT WIJKCOACHES	54
BIJLAGE 3 ROUTERING VAN ZORGSIGNALLEN	55
BIJLAGE 4 LIJST VAN GEÏNTERVIEWDEN	56

1 Achtergronden van het onderzoek

Aanleiding

In het regeerakkoord is een ingrijpende hervorming van het stelsel voor jeugdzorg aangekondigd. In de komende jaren worden naar verwachting alle jeugdzorgtaken naar gemeenten gedecentraliseerd. Dit maakt gemeenten straks verantwoordelijk voor de uitvoering van de gehele zorg voor kinderen en ouders. Van gemeenten wordt verwacht dat integrale zorg en ondersteuning dicht bij huis en laagdrempelig tot stand zal worden gebracht. Hiervoor is een andere werkwijze nodig, die de nadruk legt op preventie en vroegtijdige ondersteuning aan kinderen en ouders (Bestuursakkoord 2011-2015: 32).

In het kader van de afspraken tussen IPO en Rijk worden een aantal pilots intersectorale zorg ondersteund.¹ Het oogmerk van de experimenteerruimte is kinderen en gezinnen eerder te helpen om op termijn het beroep op meer specialistische zorg te beperken. In Enschede is de gemeente samen met de provincie Overijssel de pilot 'Wijkgerichte aanpak Jeugdzorg' gestart. Het betreft één van de voornoemde pilots intersectorale zorg. Vooruitlopend op de decentralisatie van de jeugdzorg wordt vast ervaring opgedaan met de uitvoering van provinciale jeugdzorgtaken onder gemeentelijke regie. De Enschedese pilot is een doorontwikkeling van twee intersectorale methodieken die sinds enkele jaren in deze stad worden toegepast; in alle vijf stadsdelen werken verschillende disciplines samen in Wijkzorgteams en in de wijken Velve-Lindenhof en Wesselerbrink-Noord vindt samenwerking plaats rond het wijkcoachesproject.

In de pilot Wijkgerichte aanpak jeugdzorg wordt een werkwijze beproefd, die door een integrale en samenhangende aanpak van problemen preventie en vroegtijdige ondersteuning van kinderen en ouders mogelijk moet maken. De basis hiervoor is gelegd in het wijkcoachesproject. Het is de bedoeling dat de wijkcoaches zorgen voor een samenhangende, integrale aanpak van problemen die gezinnen op verschillende leefgebieden ondervinden en die volwaardige participatie in de samenleving belemmeren. Problemen van kinderen vormen een onderdeel van de integrale probleemaanpak.

In het kader van de pilot zijn jeugdhulpverleners van drie organisaties (Bureau Jeugdzorg Overijssel, MEE Twente en Jarabee) als wijkcoach aan de slag gegaan op het brede terrein van de hulp- en dienstverlening. In de aanloop naar de frontlijnsturing is de reikwijdte van de doelgroep van de pilot beperkt tot kinderen en gezinnen met meervoudige problematiek die niet zelfredzaam zijn. Hiermee bestrijkt de pilot een afgebakend deel van het brede veld van de ondersteunende zorg- en veiligheidsketen van de jeugdzorg zoals in het Regeerakkoord is benoemd (provinciaal, jGGZ, justitieel kader, welzijn en onderwijs).

In de voorbereiding van de decentralisatie van jeugdzorgtaken wordt rekening gehouden met andere decentralisaties en de invoering van Passend Onderwijs. Vooral de afstemming met de laatstgenoemde maatregel wordt door de verantwoordelijke bewindslieden en bestuurders als urgent ervaren. De invoering van Passend Onderwijs intensificeert de noodzaak tot samenwerking tussen scholen en de jeugdzorg, onder meer doordat zorgleerlingen binnen het reguliere onderwijs een passende plek moeten krijgen.

Onderdeel van de invoering van Passend Onderwijs is een zorgplicht voor schoolbesturen om met gemeenten en (jeugd)zorg tot afstemming te komen over de benodigde opvoeden en opgroei-ondersteuning voor hun zorgleerlingen. Omgekeerd is er een plicht voor

¹ De pilots vinden plaats in Friesland, Limburg en Overijssel/Enschede.

gemeenten om te zorgen voor passende opvoed- en opgroeiondersteuning in samenhang met passend onderwijs. De invoering van het nieuwe stelsel moet ervoor zorgen dat alle kinderen zo goed mogelijk onderwijs krijgen, ongeacht eventuele extra zorgbehoeften. Om de samenwerking tussen het onderwijs en de jeugdzorg te bevorderen en te verbeteren is een voorstel voor een wetswijziging gedaan, waardoor gemeenten de regie op de jeugdketen krijgen.

In de afgelopen jaren is op vrijwel alle scholen een onderwijs- en zorgroute ingericht, bestaande uit een intern deel met de mogelijkheid tot opschaling naar externe expertise. Moerkens (2011: 18) spreekt in dit verband van een beweging waarbij externe expertise naar de scholen is toegekomen. In Enschede heeft dit de vorm aangenomen van een dekkend netwerk van zorgteams en ZAT's rond alle scholen, peuterspeelzalen en kinderdagverblijven. In deze multidisciplinair samengestelde teams wordt de samenwerking tussen onderwijs en zorg bij andere dan onderwijsgerelateerde problemen geregeld. Daar ligt de schakel met de lokale jeugdvoorzieningen.

De zorgstructuur in en rond scholen is in Enschede verbonden met de bredere lokale Coördinatiestructuur voor Zorg en Veiligheid, waarin de Wijkzorgteams een belangrijke functie vervullen. De basis voor de samenwerking in deze structuur vormt een convenant tussen 26 organisaties. In de Coördinatiestructuur Zorg en Veiligheid worden zorgteams gezien als een plaats waar problemen van kinderen en ouders vroegtijdig wordenesignaleerd. Het wijkcoachesproject is eveneens in deze structuur ingebed in aanvulling op de Wijkzorgteams. In het project wordt getracht tot een werkelijk integrale en samenhangende aanpak van problematiek te komen.

De wijkcoaches fungeren als een 'sociale huisarts', als een generalistische professional die in staat is om in de eerstelijns gezinnen hulp en ondersteuning te bieden op verschillende leefgebieden. Op onderdelen betreft de wijkcoach andere instanties en instellingen bij de probleemaanpak, waarbij vergaande bevoegdheden voor een zekere doorzettingsmacht zorgen. Samenwerking met scholen is in het wijkcoachesproject een afgeleide van de methodiek die wordt toegepast. Scholen vormen een van de partners, waarmee de wijkcoaches kunnen samenwerken bij het signaleren en aanpakken van problematiek. Voor scholen in de wijken Velve-Lindenhof en Wesserlerbrink-Noord vormen de wijkcoaches een tweede ingang naar hulp voor kinderen en gezinnen, naast de hulpverlening en toeleiding door de zorgteams en zorg- en adviesteams.

De gemeente Enschede heeft de Universiteit Twente opdracht gegeven voor een onderzoek naar de ervaringen met samenwerking tussen de wijkcoaches en scholen. De gemeente Enschede wil de onderzoeksresultaten kunnen inzetten om de verbinding tussen scholen en de wijkcoaches (en met name de inzet van wijkgerichte aanpak jeugdzorg) te versterken. Door een verkenning van factoren die belangrijk zijn voor samenwerking wordt voorgesorteerd op de decentralisatie van jeugdzorgtaken naar gemeenten en de invoering van Passend Onderwijs. Het onderzoek is in die zin te beschouwen als een stap in de Procesagenda Transitie Jeugdzorg.² En het kan schoolbesturen en de gemeente een denkraam aanreiken voor de afstemming van taken in het kader van de uitwerking van hun zorgplicht. Daarnaast kan de gemeente lessen trekken uit de onderzochte samenwerkingspraktijken voor de doorontwikkeling van een frontlijnaanpak, waarin onderwijs en jeugdzorg nauwer op elkaar betrokken zijn.

² Zie hoofdstuk 2 op pagina 10 voor meer informatie over de Procesagenda Transitie Jeugdzorg.

Doelstelling, probleemstelling en onderzoeksopzet³

De doelstelling van het onderzoek is om lessen voor de toekomst te trekken uit de ervaringen met samenwerking tussen de wijkcoaches enerzijds en de scholen en hun zorgteams anderzijds. Die samenwerking zal alleen goed functioneren indien zowel het samenwerkingsproces als de inhoudelijke hulp aan de leerlingen vanuit het perspectief van de verschillende betrokkenen op een adequate manier is georganiseerd.

In het onderzoek gaat onze aandacht uit naar samenwerking ten behoeve van een tijdige signalering en aanpak van problemen die de ontwikkeling van kinderen bedreigen of belemmeren. Deze problemen kunnen hun oorzaak vinden in school-, kind en/of gezinsgebonden factoren. In dit onderzoek richten we ons op die problemen, die de interne leerlingenzorg van scholen overstijgen. Op dit raakvlak is immers samenwerking tussen onderwijs en (jeugd)zorg nodig.

De pilot Wijkgerichte aanpak jeugdzorg richt zich op kinderen/jeugdigen van risicogezinnen. Omdat de transitie van de jeugdzorg een breder veld bestrijkt, wordt de samenwerking met het onderwijs rond zowel lichte als zwaardere problematiek onderzocht.⁴ Daartoe zijn wijkcoaches 'van het eerste uur' in het onderzoek betrokken in aanvulling op de jeugdhulpverleners die in het kader van de pilot als wijkcoach aan de slag zijn gegaan. In het onderzoek is ervoor gekozen om de aandacht te richten op de samenwerking tussen de wijkcoaches enerzijds en de scholen en hun zorgteams anderzijds.

In aansluiting op het voorgaande is de volgende centrale onderzoeksvraag geformuleerd: "Hoe kunnen de ervaringen met de samenwerking tussen wijkcoaches en scholen/zorgteams worden gebruikt bij de vormgeving van de samenwerking in de toekomst?"

Tegen deze achtergrond is de centrale vraag in de volgende deelvragen uiteen gelegd.

1. Hoe wordt de samenwerking rond lichte en zwaardere problemen van kinderen en gezinnen ervaren door de wijkcoaches en de scholen/zorgteams?
2. Welke factoren werken bevorderend of belemmerend voor de samenwerking?
3. (Hoe) draagt de samenwerking bij aan het vroegtijdig signaleren van en reageren op problemen waarmee kinderen/jeugdigen kampen?
4. Wat willen de wijkcoaches, scholen en zorgteams graag behouden zien in de doorontwikkeling naar de frontlijn aanpak? En welke redenen liggen hieraan ten grondslag?

Om zicht te krijgen op de ervaringen van de wijkcoaches en de scholen/zorgteams zijn semi-gestructureerde interviews gehouden. De onderwerpen die in de gesprekken aan de orde zijn gesteld, volgen uit het analysekader dat voor dit onderzoek is ontwikkeld. Tijdens de interviews is op de verschillende onderwerpen doorgevraagd, waarbij steeds rekening is gehouden met de insteek voor samenwerking vanuit verschillende functies (wijkcoach, school, zorgteam).

³ Met dank aan dr. Pieter-Jan Klok (Universiteit Twente) voor zijn inbreng bij het formuleren van de probleemstelling.

⁴ De transitie van jeugdzorgtaken bestrijkt het brede veld van de ondersteunende, zorg- en veiligheidsketen van de jeugdzorg. Concreet gaat het om jeugdzorgtaken van de jeugd-ggz (zowel AWBZ als Zorgverzekeringswet), provinciale jeugdzorg, gesloten jeugdzorg, jeugdreclassering, jeugdbescherming en licht verstandelijk gehandicapte jeugd.

Met het oog op de beschikbare middelen en tijd is gekozen voor acht (groeps)gesprekken van ongeveer anderhalf uur. Voor de interviews zijn twee scholen in elk van de experimentwijken (dus vier scholen in totaal), de teams van wijkcoaches in deze twee wijken en twee zorgteams geselecteerd. Met één zorgteam bleek het door volle agenda's niet mogelijk om binnen de onderzoeksperiode een interview af te nemen. Voor de gesprekken met de geselecteerde scholen zijn de schoolleider, een intern begeleider en facultatief een leerkracht uitgenodigd. Op alle scholen is gesproken met de intern begeleider en op twee scholen was ook de schoolleider aanwezig. Met de twee teams van wijkcoaches zijn groepsinterviews gehouden, waarbij respectievelijk zes en zeven wijkcoaches aanwezig waren. In beide gevallen was de helft van de wijkcoaches afkomstig uit de jeugdzorg en behoorde de andere helft tot de groep wijkcoaches 'van het eerste uur'. Met de externe leden van één zorgteam zijn twee aparte gesprekken gevoerd; een met de jeugdhulpverpleegkundige en een met de schoolmaatschappelijk werkende. Aan dit laatste gesprek heeft op eigen initiatief ook een manager van de SMD-EH deelgenomen. De gesprekken zijn volledig uitgeschreven en vervolgens geanalyseerd. Bij de beschrijving van de resultaten zijn op geaggregeerd niveau uitspraken gedaan over de ervaringen van de geïnterviewde wijkcoaches, scholen en zorgteamleden. Daarbij wordt een algemeen beeld gepresenteerd, waarbij getracht is een zo volledig mogelijk beeld te schetsen van de samenwerkingspraktijk zoals deze door de geïnterviewden wordt ervaren, de factoren die de samenwerking volgens hen bevorderen of belemmeren, de knelpunten die worden ervaren, de effecten die de samenwerking volgens hen op de hulpverlening aan kinderen en gezinnen heeft en wat zij belangrijk achten voor de doorontwikkeling van de frontlijnsturing.

Leeswijzer

Hoofdstuk 2 beschrijft de twee stelselwijzigingen die de achtergrond vormen van dit onderzoek: de Transitie Jeugdzorg en Passend Onderwijs. Tevens wordt beschreven hoe deze ontwikkelingen doorwerken in het lokale beleid op het terrein van maatschappelijke ondersteuning. Aan het eind van dit hoofdstuk maken we inzichtelijk welke effecten voor kinderen en ouders de verantwoordelijke bewindslieden en bestuurders beogen te realiseren met een samenhangende aanpak van problematiek op het terrein van het onderwijs en de jeugdzorg.

In hoofdstuk 3 wordt het analysekader gepresenteerd, waarin eerst wordt aangegeven rond welke problematiek en in welke fasen van de hulpverlening samenwerking in theorie denkbaar is. Vervolgens wordt beschreven waartoe samenwerking rond kinderen en gezinnen rondom gezinnen in respectievelijk de zorgstructuur van scholen en het wijkcoachesproject kan leiden. Op deze wijze ontstaat een referentiekader voor de effecten van samenwerking tussen de beide structuren. We maken het analysekader compleet door inzichtelijk te maken dat een integrale aanpak niet alleen om samenwerking rond casuïstiek vraagt, maar ook op organisatorisch en beleidsmatig niveau. Hiermee wordt een basis gelegd voor het benutten van de ervaringen van wijkcoaches, scholen en zorgteamleden voor de verdere beleidsontwikkeling.

In hoofdstuk 4 gaan we in op de resultaten van het empirische onderzoek. We beschrijven achtereenvolgens de praktijk van de samenwerking zoals de wijkcoaches en de scholen deze ervaren, welke factoren volgens hen de samenwerking belemmeren of bevorderen, welke knelpunten zij ondervinden en wat naar het oordeel van de wijkcoaches en de scholen het effect van hun samenwerking is voor kinderen en ouders. Aan het eind van dit hoofdstuk bespreken we wat de wijkcoaches en de scholen belangrijk vinden om te behouden voor de toekomst.

In het slothoofdstuk beantwoorden we de centrale vraag en daaruit voortvloeiende deelvragen en staan we kort stil bij de vraag welke lessen we hieruit kunnen trekken voor de verdere beleidsontwikkeling.

2 Stelsels in beweging

Naar een nieuw stelsel voor de jeugdzorg

In 2005 is de Wet op de Jeugdzorg in werking getreden, die jeugdigen en ouders een recht op jeugdzorg geeft. De wet bevat de regeling van de aanspraak op, toegang tot en bekostiging van de jeugdzorg en een kader om een samenhangend aanbod van jeugdzorg te realiseren. De wettelijke evaluatie in 2009 heeft uitgewezen dat het recht op zorg wordt geëffectueerd, maar dat er nog onvoldoende samenhang is bereikt. Ook worden vraagtekens gezet bij de strakke regulering van de indicatiestelling en de verkokerde financiering van geïndiceerde zorg.

Naar aanleiding van de wetsevaluatie verscheen de visie *Perspectief voor Jeugd en Gezin*. Hierin spreekt het demissionaire kabinet Balkenende zich uit voor laagdrempelige hulp aan kinderen en hun ouders dicht bij huis als zich opgroei- en opvoedproblemen voordoen. Uitgangspunt hierbij moet de eigen kracht van gezinnen zijn. Voorgesteld is om de taken en budgetten van de provinciale jeugdzorg naar gemeenten te decentraliseren en de indicatiestelling te vereenvoudigen. In het rapport *Jeugdzorg Dichterbij* (2010) komt de parlementaire werkgroep Toekomstverkenning Jeugdzorg tot een vergelijkbaar voorstel. Het kabinet Rutte heeft vervolgens in het regeerakkoord een stelselwijziging aangekondigd. In de *Transitiebrief zorg voor jeugd* (d.d. 30 januari 2011) beschrijven de verantwoordelijke staatssecretarissen de contouren van het nieuwe stelsel. Drie maatregelen vormen de kern:

1. Alle taken op het brede gebied van de jeugdzorg worden tussen 2014 en 2018 gefaseerd decentraliseren naar gemeenten. Gemeenten mogen naar eigen inzicht invulling geven aan de plicht om op lokaal niveau de zorg voor jeugd in samenhang te regelen.
2. Er moet één financieringssysteem komen voor het huidige preventieve beleid.
3. De Centra voor Jeugd en Gezin (CJG) gaan als 'frontoffice' fungeren. Gemeenten worden verplicht om voor een CJG te zorgen en afspraken voor een sluitende jeugdketen te maken.

Er zijn een wetswijziging⁵ en taakstellende (bezuinigings)maatregelen in het vooruitzicht gesteld. Om jongeren naar vermogen optimaal te laten participeren in de samenleving streven de bewindslieden naar afstemming met andere decentralisaties en maatregelen.⁶ Dit moet gemeenten toerusten voor een goede samenhang tussen de domeinen waarvoor ze verantwoordelijkheid (gaan) dragen. Om ruimte te bieden voor innovaties

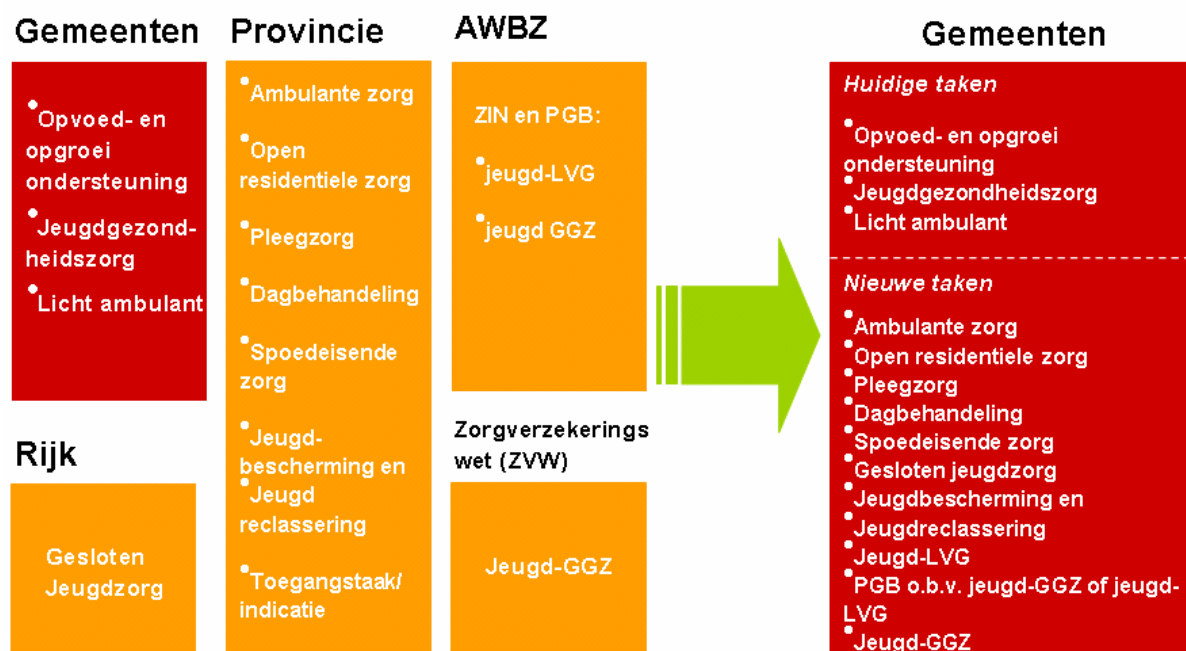
⁵ Er komt één wettelijk kader: de Wet zorg voor jeugd. Deze wet zal niet alleen de huidige Wet op de jeugdzorg vervangen, maar ook een plek bieden aan verschillende andere onderdelen van zorg voor jeugd die nu nog onder de Zvw (jeugd-GGZ) en de AWBZ (jeugd-LVG) vallen. Ook de jeugdbescherming en jeugdreclassering horen hierbij.

⁶ Op rijksniveau wordt de decentralisatie van jeugdzorgtaken voorbereid in samenhang met de volgende (decentralisatie)maatregelen: de sociale werkvoorziening wordt stapsgewijs vervangen door een systeem van zoveel mogelijk plaatsing in de reguliere arbeidsmarkt en een klein deel beschut werken. De WWB wordt vervangen door de Wet Werken naar Vermogen, de functies Dagbesteding en Begeleiding gaan van de AWBZ naar de WMO (dus van het zorgkantoor naar de gemeenten). Tevens wil het kabinet volgend jaar de IQ-grens voor het verkrijgen van zorg en begeleiding verlagen naar 70. De maatregelen hebben als gemeenschappelijke uitgangspunt de inzet op de eigen kracht van de burgers en hun sociale netwerk, vraaggericht werken en meer ruimte voor professionals. Deze gedeelde principes en de overlap in de doelgroepen zijn voor het kabinet reden voor een sectoroverstijgende oriëntatie.

heeft het ministerie van VWS vijf landelijke pilots aangewezen om de jeugdzorg vooruitlopend op de decentralisatie vast onder gemeentelijke regie vorm te geven. De gemeente Enschede is een van de pilotgemeenten.

In het Afsprakenkader 2010-2011 hebben het Rijk en het IPO zich uitgesproken voor een aanpak die recht doet aan de aard en de ernst van de problematiek per kind en de zorg om de jeugdigen en hun ouders heen organiseert. De eigen kracht van gezinnen en hun directe omgeving moet worden versterkt. Dit moet er voor zorgen dat kinderen eerder worden geholpen en vaker in de eigen thuissituatie worden ondersteund. Meer aandacht voor preventie en vroegtijdige interventie (opvoedingshulp en lichte pedagogische begeleiding in het kader van de Wmo) moet leiden tot minder escalatie en minder complexe hulpvragen (geïndiceerde jeugdzorg). Bij de uitvoering van het Afsprakenkader spelen gemeenten een belangrijke rol. In het VNG-bestuursakkoord van 8 juni 2011 zijn nadere afspraken gemaakt over de invulling van de transitie van de jeugdzorg.

Het rijk beraadt zich nog welke taken in welk tijdsbad naar gemeenten worden overgeheveld. De onderstaande figuur geeft de taakverdeling weer zoals voorgesteld door de Parlementaire Werkgroep Toekomstverkenning Jeugdzorg.

Rapportage Parlementaire Werkgroep Toekomstverkenning Jeugdzorg 2010 'Perspectief voor jeugd en gezin 2010', regeerakkoord 2011

Bron: *Procesagenda Transitie Jeugdzorg*. Gemeente Enschede, Provincie Overijssel en Menzis Zorgverzekeraar, concept 31 maart 2011, p. 7

Regionale en lokale ambitie: transitie én transformatie

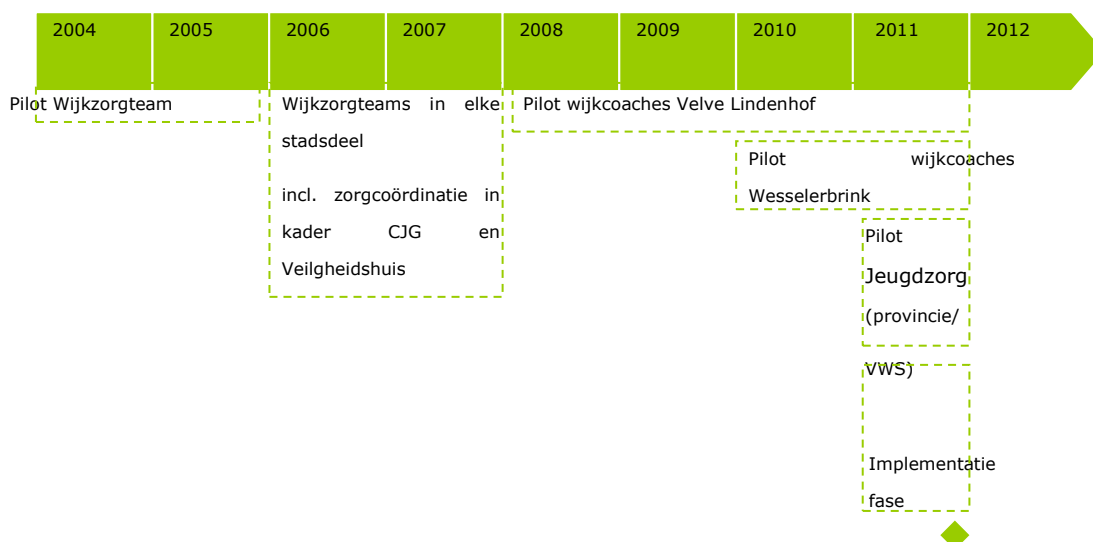
In Overijssel is de voorgenomen decentralisatie van jeugdzorgtaken gekoppeld aan een "ambitie tot een transformatie". Eind 2010 hebben de provincie en de 14 Twentse gemeenten de intentie uitgesproken om in onderlinge samenwerking een inhoudelijke slag te maken, die voorbij het overnemen van taken reikt. Gestreefd wordt naar een vraaggestuurd, efficiënt, betaalbaar en effectief stelsel voor jeugdzorg op gemeentelijk niveau, dat de cliënt centraal stelt en uitgaat van een recht op een goede opvoeding (in plaats van een recht op zorg). De gemeente Enschede is één van de vier bestuurlijke 'trekkers' (*Startnotitie Transitie Jeugdzorg Twente*, 6 juli 2011, p.1).

Het college van B&W van de gemeente Enschede heeft opdracht gegeven tot het project 'Transitie Jeugdzorg Enschede' om tot een ontwerp voor de (jeugd)zorgstructuur te komen. Om recht te doen aan de provinciale en regionale context is samen met de provincie Overijssel en zorgverzekeraar Menzis een *Procesagenda Transitie Jeugdzorg* opgesteld (concept d.d. 31 maart 2011). Het project moet resulteren in een samenhangende ondersteunings-, zorg- en veiligheidsstructuur in Enschede waarin de jeugdzorgtaken een plek hebben gekregen. De transitie én transformatie van de jeugdzorg moet bijdragen aan een verminderde instroom in de Jeugdzorg, een effectieve en efficiënte organisatie van jeugdzorgtaken en de bundeling en ontschotting van financieringsstromen. Dit begint volgens het college van B&W met een versterkte, vroegtijdige signalering van de jeugdigen in risicovolle omstandigheden en vraagt om maximale ondersteuning van deze jeugdigen om zelfredzame burgers te worden in hun sociale leven (gezin, school, buurt en arbeidsmarkt).

Aan het ontwerp voor een samenhangende structuur voor maatschappelijke ondersteuning zijn enkele voorwaarden gesteld. De structuur moet de rechten van het kind beschermen met de eigen kracht van gezinnen als vertrekpunt. Jeugdigen en ouders blijven eigenaar van problemen en oplossingen. De toe te passen methodiek moet zowel zelfredzaamheid en participatie bevorderen, als de eenvoud in de hulpverlening terug brengen vanuit het principe van één gezin, één plan, één regisseur en één budget. En aan de organisatie van de ondersteuning wordt de voorwaarde gesteld dat wordt geïnvesteerd in preventie en lichtere vormen van hulp om op termijn zwaardere vormen van hulp te voorkomen. Tevens moet de ondersteuning efficiënt, effectief, ontkokerd en wijkgericht zijn georganiseerd (*Procesagenda Transitie Jeugdzorg*, concept 31 maart 2011, p. 10).

Naar een samenhangende structuur voor een integrale, wijkgerichte aanpak

Om een samenhangende structuur voor maatschappelijk ondersteuning te realiseren, zijn in Enschede al diverse bouwstenen aanwezig. De gemeente en tal van partners in de stad hebben in de afgelopen jaren diverse innovatieve stappen gezet, onder meer om een sluitende keten voor Zorg en Veiligheid te realiseren. Overkoepelende samenwerkingsverbanden zoals het Centrum voor Jeugd en Gezin, het Veiligheidshuis en het wijkcoachesproject vormen belangrijke fundamenten voor de verdere doorontwikkeling. De onderstaande figuur maakt in één oogopslag inzichtelijk welke stappen zijn gezet om tot meer samenhang in de maatschappelijke ondersteuning te komen.

Bron: *Frontlijnsturing; wijkteams voor activering en ondersteuning*. Enschede, 12 oktober 2011, figuur op p. 5 (licht bewerkt).

Vanaf 2004 is stapsgewijs gebouwd aan een sterke regierol, coördinatie en constructieve samenwerking met aanbieders en financiers voor een betere afstemming van zorg en veiligheid. Bestaande overlegstructuren op de terreinen van zorg, justitie en onderwijs zijn stapsgewijs vervangen door diverse samenwerkingsverbanden. De aanleiding hiervoor was de constatering dat mensen door de ingewikkelde organisatie van hulp- en dienstverlening verstrikt kunnen raken in het systeem. De versnippering en verkokering werken bovendien in de hand dat het ontbreekt aan een afgestemd hulpaanbod dat in samenhang wordt uitgevoerd (Weggemans en Meiberg, 2009).

De basis voor een gecoördineerde aanpak is in 2004 gelegd met een convenant tussen 26 instellingen uit de onderwijs, zorg- en veiligheidsketen (zie bijlage 1).⁷ In 2005 is een pilot met een Wijkzorgteam (WZT) gestart voor de aanpak van multi-problematiek in de wijk Velve-Lindenhof. De positieve ervaringen met deze pilot hebben in 2006 geleid tot de invoering van een WZT in alle vijf staddelen. De WZT's stellen een integraal plan van aanpak op voor problemen van het hele 'clientsysteem' (kinderen, ouders, familie etc) en zorgen voor afstemming in de samenwerking als de instellingen daar regulier niet in slagen. Zodra met hulp van een WZT is voorzien in de benodigde regie op de hulpverlening, nemen de instellingen het weer over.

De invoering van WZT's heeft gezorgd voor een effectieve aanpak van multi-problematiek, maar laat de verkokering van de hulp- en dienstverlening ongemoeid. Tevens worden alleen mensen bereikt met zodanig ernstige of complexe problematiek dat regie over de hulpverlening niet langs de reguliere weg kan worden bereikt (Weggemans, Jonker en Smits, 2010). Om problemen bij de wortel aan te pakken, is in

⁷ Partners die toestemming hebben verleend om op onderdelen namens hen te handelen zijn (regionale) instellingen op het gebied van (begeleid) wonen, welzijn, zorg, thuiszorg, onderwijs, politie, justitie, reclassering, jeugdhulpverlening, (geestelijke) gezondheidszorg, gehandicaptenzorg, maatschappelijke opvang en maatschappelijke dienstverlening

september 2008 in de wijk Velve-Lindenhof het wijkcoachesproject gestart met in 2010 een uitbreiding naar de wijk Wesselerbrink-Noord.⁸

De wijkcoaches fungeren als een "sociale huisarts"; zij zijn brede generalisten die mensen in de eerste lijn ondersteuning op verschillende leefgebieden kunnen bieden. Bij complexe problematiek schakelen zij tweedelijns specialisten in. De wijkcoaches combineren een hulpverleningsdoelstelling met een participatiedoelstelling; zij helpen mensen om weer grip op hun leven te krijgen en maatschappelijk actief te zijn. Hulp wordt in gang gezet onder de voorwaarde dat mensen zelf actief bijdragen aan het verbeteren van hun situatie. De wijkcoaches beschikken over een vergaande beslisbevoegdheid, die in de wandelgangen soms "mandaten" worden genoemd maar feitelijk een zwaarwegend deskundigenadvies inhouden. De samenwerkende partners hebben afgesproken dat beslissingen van de wijkcoaches één op één worden overgenomen en formeel worden bekrachtigd door de *back offices*. Wanneer voor de benodigde ondersteuning een indicatie afgegeven moet worden, vervangt het oordeel van de wijkcoaches de vraagverheldering van de betrokken instellingen. Het wijkcoachesproject beoogt te bereiken dat bewoners op verschillende leefgebieden sociale stijging realiseren, om uiteindelijk zelfredzaam en volwaardig te kunnen participeren in de samenleving.

In 2011 is de pilot Wijkgerichte aanpak Jeugdzorg gestart. Hierin willen de gemeente Enschede en de provincie Overijssel experimenteren met intersectorale samenwerking die zich richt op versterking van preventieve aanpak en ondersteuningstaken van de gemeente op gebied van jeugdbeleid en aanpak risicogezinnen. De pilot vormt een processtap in het project Transitie Jeugdzorg Enschede en wordt door VWS gemonitord. In lijn met de wens van het kabinet om jeugdzorgtaken integraal en dicht bij huis aan te pakken, is ervoor gekozen om in de uitvoering van de pilot aansluiting te zoeken bij het wijkcoachesproject. Jeugdhulpverleners van Bureau jeugdzorg Overijssel (BJZO), Jarabee en MEE Twente zijn als wijkcoaches actief in de wijken Velve-Lindenhof en Wesselerbrink-Noord. Door hun aanwezigheid in de wijk moeten gezinnen sneller worden geholpen met lichtere vormen van ondersteuning, waarbij problematiek van alle gezinsleden en op alle leefgebieden worden aangepakt. De preventieve en integrale aanpak van de problematiek moet op termijn het beroep op zwaardere zorg en daarmee het aantal indicaties beperken.

Met ingang van 2012 nemen wijkgerichte teams frontlijnsturing de plaats in van de Wijkzorgteams en de wijkcoaches. De frontlijnaanpak moet het mogelijk maken "om met minder middelen meer mensen beter te kunnen ondersteunen". Gebouwd wordt aan een wijkgerichte infrastructuur met eerstelijns professionals in wijkteams. Deze professionals bieden integrale ondersteuning aan mensen met meervoudige problematiek waarvoor maatschappelijke participatie problematisch is doordat ze niet zelfredzaam zijn. Hierbij wordt gewerkt volgens de methodiek van één analyse, één integraal plan van aanpak en één frontlijnmedewerkende die regie voert en het plan zoveel als mogelijk ook zelf uitvoert (*Frontlijnsturing; wijkteams voor activering en ondersteuning*, oktober 2011). De wijkgerichte teams frontlijnsturing houden hiermee het midden tussen het Wijkzorgteam en het team van wijkcoaches. Net als de wijkzorgteams is de doelgroep beperkt tot multi-probleemhuishoudens, maar er hoeft geen sprake te zijn van een gebrek aan regie op de uitvoering. En net als in het wijkcoachesproject vervullen de teams frontlijnsturing

⁸ De gemeente Enschede en drie woningcorporaties (Domein, Ons Huis en De Woonplaats) zijn de opdrachtgevers van het project. De corporaties hebben in het kader van de prachtwijkanaanpak middelen in een investeringsbudget bijeengebracht.

niet alleen een coördinerende rol, maar zijn zij ook actief in de eerstelijns hulpverlening. Een verschil met de huidige situatie is dat de wijkgerichte teams geen 'kop' op de bestaande infrastructuur vormen, maar een verandering aanbrengen in de bestaande structuur van hulp- en dienstverlening. Vijf kernpartners gaan participeren door menskracht uit de eigen organisaties in de teams in te zetten. De hulp en ondersteuning blijven in de nieuwe situatie wijkgericht georganiseerd, maar het werkgebied van de wijkcoaches wordt flink groter zonder een evenredige toename van het aantal 'frontliners'. De gemeente heeft besloten om te beginnen met één wijkteam per stadsdeel in de verwachting dat dit samenwerking met andere partners zoals politie (wijkagent), justitie, woningbouwcorporaties, het onderwijs en het welzijnswerk zal vergemakkelijken (*Frontlijnsturing; wijkteams voor activering en ondersteuning*, oktober 2011). Doordat nieuwe organisaties menskracht beschikbaar zullen stellen voor de frontlijnteams zal het team meer disciplines in zich verenigen dan het geval was in de teams van wijkcoaches 'van het eerste uur', maar enkele disciplines die aan de teams zijn toegevoegd in het kader van de pilot Wijkgerichte aanpak jeugdzorg zullen (voorlopig) niet meer in de teams vertegenwoordigd zijn.

Samenhang met de rijksmaatregel Passend Onderwijs

De voorgenomen transitie van jeugdzorgtaken naar gemeenten is, zoals gezegd, onderdeel van een reeks van decentralisaties en maatregelen die gemeenten in staat moeten stellen om meer samenhang te realiseren tussen verschillende beleidsdomeinen. Op rijksniveau wordt hierbij nadrukkelijk ingezet op afstemming tussen de stelsels voor jeugdzorg en onderwijszorg in het kader van de invoering van de maatregel Passend Onderwijs.

In 2012 wordt het stelsel van de onderwijszorg op een aantal punten ingrijpend gewijzigd. In de kamerbrief van 31 januari 2011 heeft de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW) de hoofdlijnen van het nieuwe stelsel beschreven. Scholen krijgen een zorgplicht om voor ieder kind een zo goed mogelijke plek in het onderwijs te vinden onder afschaffing van de indicatiestelling voor speciaal onderwijs. Zij moeten daartoe gaan samenwerken in nieuw op te richten regionale verbanden, die door het rijk zijn vastgesteld. Kan een school geen passend onderwijs aanbieden, dan wordt binnen dit samenwerkingsverband een andere school in het reguliere of speciaal onderwijs gezocht. Het budget voor leerlinggebonden financiering (het "rugzakje") wordt gebundeld beschikbaar gesteld aan de samenwerkingsverbanden, die zelf bepalen waar het geld wordt ingezet en hoe de zorg wordt vormgegeven.

Belangrijke overwegingen voor de stelselwijziging zijn de hoge kosten en bureaucratie van het huidige stelsel. De leerlinggebonden financiering nodigt uit om zoveel mogelijk leerlingen als hulpbehoevend te bestempelen en te verwijzen naar het speciaal onderwijs of naar speciale jeugdzorg. Een ander groot probleem is dat de zorg voor leerlingen erg verkokerd en primair op het kind gericht is, waardoor het aan een samenhangende en integrale aanpak ontbreekt. Om deze en andere knelpunten van het huidige stelsel aan te pakken, wil de staatssecretaris van OCW dat onderwijs en jeugdzorg meer en beter gaan samenwerken. Enerzijds omdat de doelgroep grotendeels dezelfde is, anderzijds omdat in beide sectoren de vraag aan de orde is hoe professionals meer ruimte krijgen en de eigen kracht van mensen weer voorop komt te staan (kamerbrief d.d. 31 januari 2011, p.1).

De voorgenomen stelselwijziging moet onder meer de samenwerking tussen scholen, jeugdzorg en gemeenten verbeteren zodat problemen van kinderen en hun ouders vroeg

gesignaleerd en snel aangepakt worden. De samenwerking vormt één van de voorwaarden die aan het nieuwe stelsel worden gesteld. Scholen worden wel gezien als een belangrijke vindplaats van problematiek. Onder invloed van het Weer Samen Naar School beleid zijn scholen ook steeds meer een 'werkplaats' geworden; een plaats waar leerlingen tijdelijk of langdurig extra zorg en ondersteuning krijgen om het hoofd te bieden aan problemen die het opgroeien of de ontwikkeling van kinderen bedreigen of belemmeren. In het nieuwe stelsel voor passend onderwijs moeten scholen zich zo veel mogelijk op hun kerntaak kunnen richten: goed onderwijs geven. Voor kinderen die dat nodig hebben moet er afgestemde zorg en ondersteuning worden gerealiseerd door samenwerking van onderwijs en jeugdzorg. Dit betekent één kind, één gezin, één plan (kamerbrief d.d. 31 januari 2011, p. 3).

Ook de gemeente Enschede streeft naar samenhang tussen de verschillende decentralisaties en wil samen met de schoolbesturen zorgen voor een adequate basisstructuur voor zorg aan jeugdigen. Er wordt gewerkt aan een integraal jeugdbeleid, waarin onderwijs, buitenschoolse opvang en jeugdvoorzieningen zo in elkaar grijpen dat de jeugd kan uitgroeien tot iemand die volwaardig deelneemt aan de samenleving. De basis voor dit beleid is gelegd in de *Enschedese Jeugdagenda 2004-2008*. Om in de komende jaren de ambitie van de transitie én transformatie van jeugdzorg waar te kunnen maken is samenwerking met het onderwijs essentieel. Alleen zo kan vroegtijdig effectieve steun of hulp worden ingezet als de ontwikkeling of het opgroeien van jeugdigen in het geding is. Dit besef heeft al in 2006 geleid tot de invoering van een dekkende zorgstructuur rond kinderdagverblijven en scholen in het PO en VO. Hierbij is gekozen voor een integrale aanpak vanuit de beleidsterreinen Jeugd, Onderwijs en Zorg. De gemeente was hiermee koploper in de uitvoering van het landelijke beleid gericht op een sluitend en integraal aanbod van voorzieningen in de jeugdzorg (Vedder, Rutten, Den Blanken en Timmerhuis, 2007). Aan de basis van dit beleid lag het streven van het kabinet Balkenende "naar een structurele basisvoorziening van zorg in en rond de school, zodanig dat vroegtijdige signalering en effectieve interventie voor leerlingen met gedrags- en leerproblemen gewaarborgd is en elke leerling de zorg krijgt die hij of zij nodig heeft".

Vrijwel elke school heeft inmiddels een onderwijs- en zorgroute, bestaand uit een intern deel met mogelijkheden op te schalen naar boven- en buitenschoolse expertise. Het kabinet heeft zich bij kamerbrief (d.d. 10 juni 2010) voorgenomen om 'Zorg in en om de school' wettelijk te verankeren in de onderwijswetten en in de Wet op de jeugdzorg. Het doel hiervan is te borgen dat de school als 'vind- en werkplaats' voor zorg aan leerlingen wordt benut. Het bevoegd gezag van een onderwijsinstelling wordt verplicht om samen te werken in de jeugdketen en om ontwikkelings- en opvoedrisico's vroegtijdig te signaleren en te melden. Ook krijgen onderwijs en gemeenten de plicht om samen afspraken te maken over de taakverdeling ten aanzien van zorg in en om school, waarbij de regierol bij gemeenten komt te liggen.

Gedeelde doelstellingen en uitgangspunten

Aan het slot van dit hoofdstuk zetten we nog eens kort op een rij welke doelstellingen en uitgangspunten het gemeenschappelijke kader vormen van de voorgenomen decentralisatie van jeugdzorgtaken en de invoering van het nieuwe stelsel voor passend onderwijs. Beide beleidsontwikkelingen beogen dat problemen van kinderen en gezinnen eerder wordenesignaleerd en dat de benodigde hulp eerder, sneller en laagdrempelig beschikbaar komt. Een meer preventieve aanpak moet voorkomen dat problemen escaleren en zo bijdragen aan een beperking van het beroep op geïndiceerde zorg.

Belangrijke uitgangspunten daarbij zijn dat wordt uitgegaan van de eigen kracht van gezinnen en dat hulp integraal dicht bij huis of school wordt aangeboden volgens het principe van één gezin, één plan. Voor gemeenten ligt er een regierol in de afstemming van jeugdzorg en in het aanbrengen van samenhang met onderwijszorg.

De doelstellingen en uitgangspunten van het Rijk hebben in de gemeente Enschede een lokale invulling gekregen, onder meer in het wijkcoachesproject en de daarop aansluitende pilot Wijkgerichte aanpak jeugdzorg. Het streven is om zelfredzaamheid en participatie te bevorderen, door problematiek in gezinnen vroegtijdig en integraal aan te pakken. Door jeugdhulpverleners van Bureau Jeugdzorg, MEE en Jarabee als wijkcoach aan de slag te laten gaan, is vooruitlopend op de Transitie Jeugdzorg geëxperimenteerd met de uitvoering van provinciale jeugdzorgtaken onder gemeentelijke regie. Dit moet ervoor zorgen dat gezinnen sneller worden geholpen met lichtere vormen van ondersteuning, waarbij problematiek van alle gezinsleden en op alle leefgebieden worden aangepakt. Vanuit het principe één gezin, één plan voeren de wijkcoaches de regie over de uitvoering van hulp- en dienstverlening, waarbij zij ook zelf actief zijn in de eerstelijns. De combinatie van ondersteuning en activering moet uiteindelijk ertoe bijdragen dat bewoners zelfredzaam en volwaardig participeren in de samenleving.

Zoals gezegd, richt het empirische deel van dit onderzoek zich op de ervaringen met samenwerking tussen de wijkcoaches en de scholen/zorgteams en de verkenning van factoren die hierop van invloed zijn. De samenwerking met scholen is in het wijkcoachesproject geen doel op zich, maar een afgeleide van de methodiek die wordt toegepast. Scholen vormen een van de partners, waarmee de wijkcoaches kunnen samenwerken bij het signaleren en aanpakken van problemen in een gezin. De aan te brengen samenhang tussen de (jeugd)zorg en onderwijszorg, die voortvloeit uit wetgeving die het Rijk in het vooruitzicht heeft gesteld, is een taak van de gemeente en de schoolbesturen samen. In het volgende hoofdstuk wordt het analysekader gepresenteerd, waarin inzichtelijk wordt gemaakt rond welke problematiek en in welke fasen van de hulpverlening aan kinderen en gezinnen samenwerking tussen de wijkcoaches en de scholen/zorgteams denkbaar is. In het daarop volgende hoofdstuk worden de bevindingen gepresenteerd van het empirische onderzoek dat op basis van dit analysekader verricht is.

3 Achtergronden van het analysekader

Belemmeringen of bedreigingen in de ontwikkeling van jeugdigen kunnen hun oorzaak vinden in de psychosociale ontwikkeling van het kind zelf, in de school- of klassensituatie en/of in de gezinssituatie van een kind (Bosdriesz, Moerkens, Godefrooy en Van Kessel, 2010: 5). Wanneer ouders problemen hebben, dan werkt dit vaak door in het functioneren en de prestaties van kinderen op school. En omgekeerd, als een kind zelf leerproblemen of bijvoorbeeld een stoornis heeft, dan heeft dit vaak effect op de gezinssituatie. Om jeugdigen goede kansen voor de toekomst te bieden, is het nodig dat er vroegtijdig en adequate hulp beschikbaar is voor kinderen en hun ouders.

Bij hulpverlening aan kinderen of gezinnen worden in de kern steeds drie fasen doorlopen: signaleren van problemen, na analyse van de problemen beslissen welke aanpak nodig is en daadwerkelijk overgaan tot hulpverlening (vergelijk Mehlkopf, 2008: 6). In elke fase van de hulpverlening is samenwerking denkbaar om tot een samenhangende probleemaanpak te komen. Dit kan variëren van elkaar informeren tot samenwerking in het opstellen en uitvoeren van één integraal plan (vergelijk Mehlkopf, 2008: 9).

Scholen worden doorgaans gezien als een belangrijke vindplaats voor problemen van kinderen en hun ouders. Sommige problemen kunnen scholen zelf aanpakken, maar voor andere problemen is samenwerking met andere instellingen en instanties nodig. Vanuit dit besef is er in de afgelopen periode op vrijwel alle scholen een onderwijs- en zorgroute ingericht, die bestaat uit een intern deel en de mogelijkheid voor opschaling naar externe expertise. Hiermee is een structurele basis gelegd voor samenwerking tussen het onderwijs en de (jeugd)zorg.

Door de huisbezoeken die de wijkcoaches afleggen, is ook de thuissituatie een belangrijke vindplaats voor problemen van kinderen en gezinnen.⁹ De wijkcoaches kunnen zelf eerstelijns hulp verlenen en andere instellingen en instanties inschakelen als zij dit nodig of zinvol achten.

Zowel de zorgteams en ZAT's als de wijkcoaches zijn ingebed in de bredere Coördinatiestructuur voor Zorg en Veiligheid. Beide functioneren als casusoverleg, netwerk en uitvoeringsteam, al wordt hieraan verschillend invulling gegeven. Hiermee zijn in de wijken Velve-Lindenhof en Wesselerbrink-Noord twee verbanden waarin samenwerking plaatsvindt voor een gecoördineerde aanpak van problematiek van kinderen en gezinnen.

De vraag die opkomt, is of en wanneer ook *tussen* de beide verbanden samenwerking ontstaat en waarom dit (niet) het geval is. Een tweede vraag is welk effect een eventuele samenwerking heeft op de aanpak van de problematiek van kinderen en gezinnen. Deze vragen vormen de leidraad voor het empirische deel van dit onderzoek. In dit hoofdstuk schetsen we de achtergrond van het analysekader.

De opzet van dit hoofdstuk is als volgt. Eerst gaan we in op lichte en zwaardere problematiek die vragen om samenwerking tussen scholen en andere instellingen en instanties. Vervolgens beschrijven we hoe problematiek van kinderen en gezinnen wordt gesignaleerd en aangepakt binnen enerzijds de zorgstructuur in en rond scholen en anderzijds binnen de structuur waarin de wijkcoaches opereren. Dit maakt het mogelijk

⁹ Andere organisaties leggen weliswaar ook huisbezoeken af, maar dit is meestal naar aanleiding van een zorgsignaal.

om in een volgende stap te beredeneren wanneer samenwerking tussen de wijkcoaches en de scholen in theorie denkbaar is. Daarna gaan we in op de effecten die met de samenwerking worden beoogd en de kwaliteiten van het samenwerkingsproces die hieraan moeten bijdragen.

Lichte en zwaardere psychosociale problematiek

Om te begrijpen waarom scholen/zorgteams en wijkcoaches al dan niet samenwerken is het nodig te bepalen waar hun werkelden aan elkaar grenzen of overlappen. Beide worden geconfronteerd met problemen van kinderen en ouders, maar de insteek is verschillend. Scholen zijn verantwoordelijk voor het geven van goed onderwijs aan alle kinderen, dus ook aan kinderen met een extra zorgbehoefte. Deze zorgbehoefte kan bestaan uit extra ondersteuning aan leerlingen die zich onvoldoende kunnen ontwikkelen binnen de reguliere aanpak in het onderwijs. Aan deze leerlingen kan ondersteuning worden geboden vanuit het speciaal basisonderwijs (SBO) en het speciaal onderwijs (REC's). Deze ondersteuning wordt vaak speciale onderwijszorg genoemd. Het geheel aan voorzieningen dat op school en bovenschools beschikbaar is, wordt wel aangeduid met de leerlingenzorg.¹⁰

De extra zorgbehoefte kan ook een andere vorm aannemen. Met zorg wordt dan het brede terrein van hulp en ondersteuning bedoeld andere instellingen dan de school aan kinderen en ouders kunnen bieden. Scholen worden steeds vaker geconfronteerd met een behoefte aan dit type zorg. Als mogelijke oorzaken worden de toenemende complexiteit van de samenleving genoemd, het afkalven van de samenbindende werking van familieverbanden en religieuze gemeenschappen, verval van normen en waarden, toenemende werkdruk bij ouders en grote groepen jeugdigen die tussen twee culturen leven. Voor scholen heeft dit tot gevolg dat problemen van kinderen steeds meer ook op andere terreinen zijn komen te liggen dan op het onderwijskundige, cognitieve of didactische vlak. Het gaat om belemmeringen op het psychosociale vlak bij kinderen, zoals een gebrek aan sociale vaardigheden, stoornissen en ongeremd gedrag. Of om problemen van ouders, die een belemmering vormen voor de ontwikkeling of opvoeding van hun kind(eren). Dergelijke problemen ontstijgen de interne leerlingen zorg en vragen om hulp of ondersteuning van andere organisaties.¹¹

Vrij toegankelijke ondersteuning van jeugdigen en hun opvoeders is in het huidige stelsel een lokale en provinciale aangelegenheid. Voor gemeenten is de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo) het kader, voor de provincie de Wet op de Jeugdzorg. In beide gevallen vindt de ondersteuning in een vrijwillig kader plaats; de cliënt vraagt zelf zorg of gaat in op een aanbeveling van een verwijzer, bijvoorbeeld de school. Het recht op zorg voor jeugdigen en hun ouders kent geen wettelijke omschrijving van zorgvormen. Wel is bepaald dat dit aanbod moet aansluiten bij de behoefte van cliënten en bij het uitgangspunt dat jeugdzorg over het algemeen het meest doelmatig en het meest doeltreffend plaatsvindt. De wettelijke leidraad is het zo-zo-zo-zo beleid: zo licht mogelijke zorg van zo kort mogelijke duur zo dicht mogelijk bij huis in een zo vroeg mogelijk stadium van de probleemontwikkeling. Het door Nederland geratificeerde Verdrag inzake de Rechten van het Kind 'overkoepelt' de verschillende wettelijke kaders. Het verdrag legt verplichtingen voor de overheid ten opzichte van het kind vast, overigens zonder dit te koppelen aan voorzieningen of handelingen.

¹⁰ http://www.zat.nl/zat/download/PO_Waarom_samenwerken_met_hulpverleners.pdf, p.1.

¹¹ http://www.zat.nl/zat/download/PO_Waarom_samenwerken_met_hulpverleners.pdf, p.1.

De Wmo geeft aan dat de gemeente verantwoordelijk is voor op preventie gerichte ondersteuning van jeugdigen met opgroei problemen en ouders met opvoedproblemen. In het kader van de Wmo de volgende functies in de lokale, voorliggende voorzieningen van jeugdzorg te worden vervuld:

De vijf gemeentelijke functies in schema	
Functie	Mogelijke invullingen
Informatie en advies	Informatiepunt opvoeding (bijv. een Opvoedwinkel) Jongeren Informatie Punt Oudercursussen
Signalering	Centraal meld-/verzamelpunt Meldcodes, bijv. voor kindermishandeling
Toeleiden naar hulpaanbod	Sociale kaart Netwerken rondom buurt en school Netwerken (bijvoorbeeld rond scholen) waar bureau jeugdzorg - eventueel op afroep - aan deelneemt
Licht pedagogische hulp	Pedagogische spreekuren Kortdurende begeleiding en coaching van jongeren Gezinsondersteuning (bijv. Home Start)
Coördinatie van zorg	Bijeenbrengen probleemsignalen Afstemmen hulpverlening Gezinscoach

Bron: *Opvoed- en opgroeiondersteuning de rol van de gemeente in het licht van de Wet op de jeugdzorg*, november 2004, p. 11

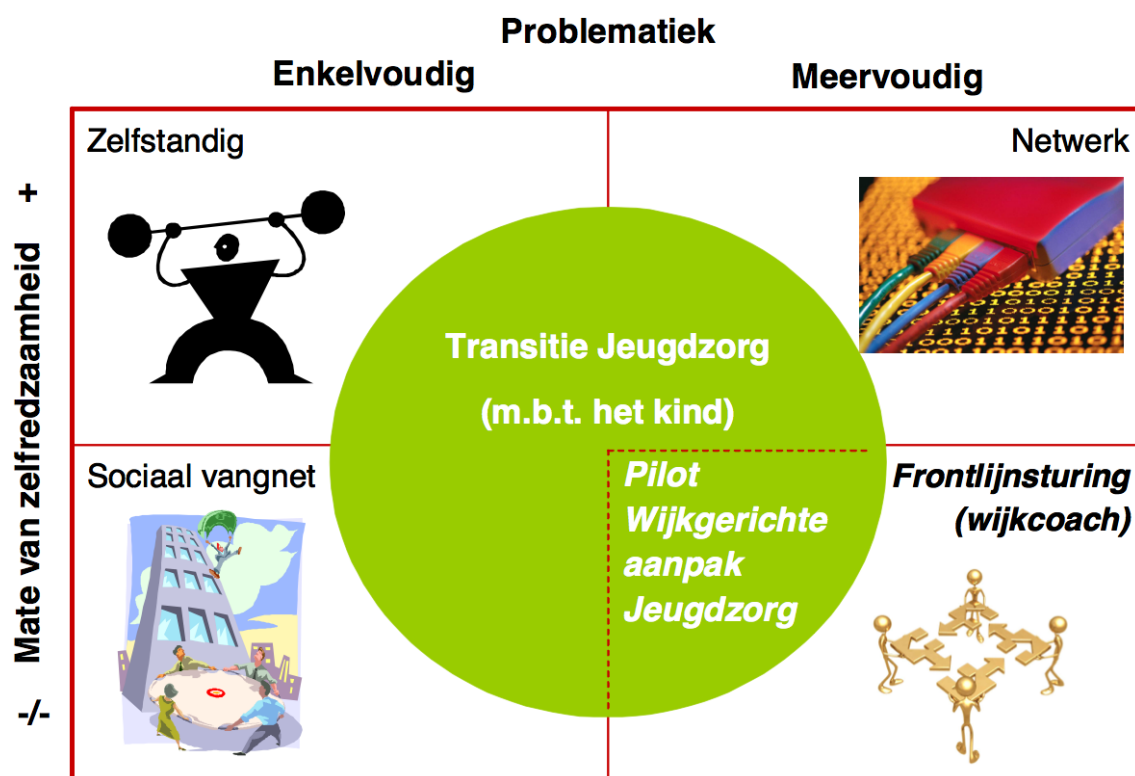
Tot het gemeentelijk jeugdbeleid voor opvoed-, opgroei- en gezinsondersteuning horen bijvoorbeeld het bestrijden van voortijdig schoolverlaten, de jeugdgezondheidszorg en het algemeen maatschappelijk werk. Zware problematiek wordt in het huidige stelsel behandeld binnen tweedelijnsvoorzieningen. Hiervoor is een indicatiestelling van Bureau Jeugdzorg nodig.

Naast de vrijwillige jeugdzorg is er ook zorg met een verplichtend karakter op grond van een uitspraak van de kinderrechter. In de geïndiceerde zorg kent de helft van alle zorg een justitieel kader op grond van het Burgerlijk Wetboek. In die situatie delen ouders het gezag met een gezinsvoogd (OTS; onder toezicht stelling) ter bescherming van het kind en met het streven het ouderlijk gezag weer autonoom te maken.

In het vorige hoofdstuk zijn we ingegaan op de Transitie Jeugdzorg en de pilot Wijkgerichte aanpak jeugdzorg, waarin de gemeente Enschede en de provincie Overijssel vast experimenteren met de uitvoering van jeugdzorgtaken onder gemeentelijke regie worden uitgevoerd. Het gaat hierbij om de toegang tot de jeugdzorg, waaronder taken vallen op het terrein van de intake/screening/diagnose, indicatiestelling, toeleiding naar zorg en casemanagement. De crisisinterventie en taken op het gebied van de jeugdbescherming (voogdij en jeugdreclassering) worden niet in de pilot meegenomen. Ten aanzien van het Algemeen Meldpunt Kindermishandeling is afgesproken dat tijdens de pilot wordt bekeken welke werkzaamheden kunnen worden uitgevoerd door het

wijkcoachteam. Alle provinciaal gefinancierde jeugdzorgvormen, pleegzorg uitgezonderd, worden geleverd door Jarabee. In de pilot Wijkaanpak Jeugdzorg worden in het verband van het wijkcoachteam taken uitgevoerd op het gebied van de individuele jeugdhulp thuis (incl. gezinsaanpak), zorgcoördinatie en crisis- of spoedzorg (*Projectplan wijkaanpak jeugdzorg Enschede Implementatiefase, bijlage 1: Taken onder te brengen in de pilot wijkgerichte aanpak*, 2010).

Waar de provinciale jeugdzorg breed toegankelijk is, heeft in de pilot Wijkgerichte aanpak van jeugdzorg een afbakening naar doelgroep plaatsgevonden (zie onderstaande figuur). De reden hiervoor is dat in de uitwerking van de pilot sprake is van nauwe samenhang met de doorontwikkeling naar de wijkgerichte aanpak met frontlijnsturing, zoals in het vorige hoofdstuk is beschreven (zie p. 10-13). De doelgroep van deze aanpak bestaat uit niet-zelfredzame gezinnen en individuen die meervoudige problemen kennen. De gehanteerde definitie voor de doelgroep is "[e]en huishouden waarin door de complexiteit en chroniciteit van de problematiek, veranderingen ten goede van binnenuit en buitenaf slechts zeer moeizaam tot stand komen" (*Frontlijnsturing; wijkteams voor activering en ondersteuning*, oktober 2011, p.9). Hiermee is het werkkterrein van jeugdhulpverleners die in het kader van de pilot als wijkcoaches actief zijn beperkter dan dat van de wijkcoaches 'van het eerste uur', die enkelvoudige en meervoudige problematiek aanpakken in gezinnen die al dan niet zelfredzaam zijn.

Bron: *Procesagenda Transitie Jeugdzorg*. Gemeente Enschede, Provincie Overijssel en Menzis Zorgverzekeraar, concept 31 maart 2011, p. 10

Zorgstructuur in en om school

Zoals gezegd, zijn in de afgelopen jaren samenwerkingsverbanden tussen scholen en zorginstellingen ontstaan, vaak in de vorm van zorgteams en ZAT's. Moerkens (2011: 18) spreekt in dit verband van een beweging waarbij externe expertise naar de scholen is toegekomen. Met de zorgteams en ZAT's worden op vier vlakken doelstellingen

geformuleerd: ten aanzien van de leerlingen en de ouders, de schoolpraktijk, de zorgpartners en de beleidsontwikkeling. Waar het de leerlingen en ouders betreft, wordt gestreefd naar het vroegtijdig signaleren en het bijdragen aan oplossingen voor problemen van leerlingen en gezinnen. Tijdige en passende hulp moet escalatie van problemen voorkomen en de hulp moet bijdragen aan de gezonde ontwikkeling van de kinderen, schoolloopbanen en het tegengaan van hindernissen wat betreft de leerprestaties. De doelen ten aanzien van de school zijn het stimuleren van vroegsignalering door leerkrachten, het vroegtijdig signaleren van hulpbehoeften, het bieden van steun bij handelingsverlegenheid van leerkrachten, het versterken van preventieve zorg op school, en het bieden van korte en snelle routes voor leerlingen met problemen. Met betrekking tot de zorgpartners is het doel het inrichten van een efficiënt werkende (jeugd)zorgketen en het versterken van samenwerkingsrelaties. De doelstelling op het vlak van de beleidsontwikkeling is om het zorgaanbod af te stemmen op de vraag, het multidisciplinair samenwerken te stimuleren, de vijf gemeentelijke functies van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning in te vullen en zorgstructuren rond scholen goed op elkaar af te stemmen (Rutten, De Roode en Van Es, 2009: 12, 13).

In Enschede heeft elke school een zorgteam en er zijn twee stedelijke ZAT's die aansluiten bij het WSNS-samenwerkingsverband. De zorgteams en ZAT's maken deel uit van het Enschedese Centrum voor Jeugd en Gezin. Voor deze zorgteams en ZAT's zijn handleidingen opgesteld. In de Handleiding Zorgstructuur 4- 12 jaar zijn de volgende drie doelen voor het zorgteam geformuleerd (2010, p. 7):

- "Mogelijkheden bieden om vroegtijdig zorgen rond kinderen en hun ouders te signaleren;
- Zorgen voor een goede toeleiding naar adequate hulpverlening aan kinderen en hun ouders bij problemen op het gebied van ontwikkeling, gedrag en opvoeding; [waarbij]
- De doelen van het zorgteam worden behaald door middel van integrale samenwerking en onderlinge afstemming, in samenspraak met onderwijszorg en jeugdzorg. Deze doelen zijn zowel preventief als curatief van aard".

De zorgteams op de basisscholen zijn samengesteld uit de intern begeleider van een school, een maatschappelijk werkende en een jeugdverpleegkundige van de GGD. Op scholen die behoren bij het WSNS samenwerkingsverband 0804 is ook de collegiaal consulent lid van het zorgteam. De maatschappelijk werkende en de jeugdverpleegkundige dragen bij aan een multidisciplinaire oordeelsvorming en bieden informatie en advies, consultatie, toeleiding naar ander zorgaanbod, lichte hulp en coördinatie van zorg. Op stedelijk niveau functioneren twee zorg- en adviesteams in aansluiting op de WSNS-verbanden. De ZAT's hebben een vergelijkbare functie, maar zijn vanwege hun focus op zwaardere problematiek breder samengesteld zodat specialistische kennis uit meerdere disciplines beschikbaar is.

De werkzaamheden en taken van de jeugdverpleegkundige en de schoolmaatschappelijk werker in het zorgteam kennen een zekere overlap, die volgens de handleiding de aansluiting moet borgen (*Handleiding Zorgstructuur 4 - 12 jaar*, 2010, p. 18). Op hoofdlijnen is de taakverdeling dat de jeugdverpleegkundige zich met enkelvoudige, kindgebonden problematiek bezig houdt en ondersteuning biedt bij alledaagse opvoedingsvragen. Vanaf het eerste levensjaar wordt de ontwikkeling van een kind gevolgd, eerst door het consultatiebureau en daarna op vaste momenten in het onderwijs (in groep 2 en 7). Er wordt gekeken naar de lichamelijke en sociaal-emotionele ontwikkeling, waarbij ook aandacht is voor de thuissituatie. De jeugdverpleegkundige

kan tussentijds advies geven aan de school, leerkrachten of ouders. Ook kan lichte opvoedingsondersteuning worden geboden door middel van enkele huisbezoeken. Als er meer ondersteuning nodig is dan verwijst de jeugdverpleegkundige door, bijvoorbeeld naar kortdurende pedagogische gezinsbegeleiding van de eigen organisatie (de GGD) of via de huisarts naar Mediant voor psychiatrische hulpverlening. Het schoolmaatschappelijk werk van de SMD-EH is voor scholen een andere ingang voor de aanpak van psychosociale problematiek van kinderen en ouders. De schoolmaatschappelijk werker verzorgt op elke school tien spreekuren per jaar en neemt deel aan het overleg van de zorgteams dat afhankelijk van de school twee tot vier keer per jaar plaatsvindt. Tussentijds heeft de schoolmaatschappelijk werker een consultatiefunctie voor scholen. Bij zorgen of vragen over kinderen of gezinnen kunnen scholen advies vragen of kinderen en gezinnen naar de schoolmaatschappelijk werker doorverwijzen. De daadwerkelijke hulpverlening begint met een aanmelding van het kind en/of de ouders en dan volgt een soort onderzoeksfase, waarin de schoolmaatschappelijk werker met een kind of de ouders in gesprek gaat om te bepalen wat er in een gezin aan de hand is. Als daar duidelijkheid over is wordt gekeken of er vanuit de SMD hulp op kan worden ingezet of dat doorverwijzing naar een andere organisatie moet worden doorverwezen.

Het schoolmaatschappelijk werk heeft binnen de zorgstructuur rond scholen een linking pin functie; het vormt de verbindende schakel tussen de scholen en andere organisaties, zoals Bureau Jeugdzorg en de politie. Bij complexe problematiek waar het aan regie op de hulpverlening ontbreekt, vormt het Wijkzorgteam een ingang voor het bespreken van problemen in een multidisciplinair overleg (MDO). Een casemanager van de SMD fungeert als linking pin tussen de zorgstructuur van scholen en het Wijkzorgteam.

Hieronder beschrijven we routing van een zorgsignaal zoals in de eerder genoemde handleiding is omschreven (zie voor een schematische weergave bijlage 3).

Signaleren

Leerkrachten kunnen zorgen om kinderen signaleren, variërend van lichte tot ernstige signalen. Als dit bij de leerkracht tot handelingsverlegenheid leidt, kan deze het zorgsignaal melden bij de intern begeleider van een school. Deze kan de handelingsverlegenheid opheffen door hem of haar te adviseren of de casus over te nemen en verder af te handelen. Periodiek worden in het zogenaamde driehoeksoverleg zorgen rond opvoeding, gedrag en/of ontwikkeling van kinderen besproken.

Multidisciplinaire oordeelsvorming en handelingsgerichte diagnostiek

Problemen die te herleiden zijn tot schoolse of cognitieve factoren kan de school zelf aanpakken. Bij kind en/of gezinsgebonden problematiek kan de casus worden ingebracht bij het zorgteam. De intern begeleider bespreekt vooraf de zorgen met de ouders en vraagt toestemming voor de bespreking in het zorgteam. Dit geldt ook voor de aanmelding van kinderen en/of ouders voor de spreekuren van het maatschappelijk werk op school.

De bespreking in het Zorgteam moet langs de weg van multidisciplinaire oordeelsvorming leiden tot handelingsgerichte diagnostiek. In het driehoeksoverleg wordt bepaald met welk doel de casus wordt aangemeld. Doelen kunnen zijn:

- Informatie, advies of consultatie ten behoeve van het opheffen van de handelsverlegenheid.
- Consultatie, naar aanleiding van een 'niet pluis gevoel' of andere zorgsignalen die (nog) niet geïnterpreteerd konden worden.

- Consultatie naar aanleiding van zorgsignalen die vrijwel zeker tot aanmelding voor zorg of begeleiding zullen leiden.
- Aanmelding voor begeleiding en/of geïndiceerde zorg.

De bespreking in het zorgteam is primair bedoeld om de handelingsverlegenheid van leerkrachten of de school op te heffen. Dit vindt plaats door het geven van consultatie of door het opstellen van een actieplan. In het laatste geval neemt de maatschappelijk werkende of de jeugdverpleegkundige de casus over. In die gevallen waar de bespreking in het Zorgteam niet leidt tot het opheffen van de handelingsverlegenheid meldt de intern begeleider de casus aan bij het ZAT of in situaties van multi-problematiek bij het Wijkzorgteam.

Een zorgteam komt twee tot vier keer per jaar bij elkaar om gezamenlijk de zorgsignalen rond kinderen en/of een gezin te bespreken, maar bij acute zorgsignalen kan de intern begeleider tussentijds contact opnemen met de maatschappelijk werkende en/of de jeugdverpleegkundige. Het zorgteam bereidt de bespreking voor aan de hand van dossiers die in de eigen organisatie aanwezig zijn over de te bespreken kinderen/ouders. De intern begeleider legt de beslissingen van het zorgteam schriftelijk vast en zorgt voor een terugkoppeling naar de ouders, tenzij in het zorgteam anders is afgesproken.¹² In de eerst volgende bijeenkomst wordt besproken welke stappen in de tussenliggende tijd zijn gezet en hoe de situatie zich heeft ontwikkeld.

In situaties waarin veiligheid van het kind (mishandeling, misbruik) speelt of situaties van huiselijk geweld kan een zorgsignaal anoniem worden besproken in een zorgteam. Dit heeft echter tot gevolg dat de zorgpartners, de maatschappelijk werkende en de jeugdverpleegkundige, geen acties aan de bespreking kunnen verbinden.

Daadwerkelijke hulpverlening

De bespreking van een casus in het zorgteam kan resulteren in een advies aan de leerkracht of school. De intern begeleider koppelt dit advies terug naar de leerkracht. Als de casus wordt overgenomen door de jeugdverpleegkundige of de maatschappelijk werkende dan zorgen zij voor het uitzetten van de afgesproken acties, bijvoorbeeld voor het verrichten van nader onderzoek, het organiseren van een hulpaanbod uit de eigen organisatie of voor een verwijzing of toeleiding naar hulp van een andere instelling of instantie.

De wijkcoaches: integrale aanpak van problemen in een gezin

In 2008 is het eerste team met wijkcoaches gestart in de wijk Velve-Lindenhof. Het tweede team is in 2010 aan de slag gegaan in de wijk Wesselerbrink-Noord. Op 1 maart 2011 zijn jeugdhulpverleners van BJZO, Jarabee en MEE in het kader van de pilot Wijkgerichte aanpak jeugdzorg als wijkcoach aan de beide teams toegevoegd.¹³ In het wijkcoachesproject is bewust ingezet op eigenzinnige professionals die de ruimte krijgen om naar bevind van zaken te handelen. Dit betekent dat werkprocessen werkenderwijs zijn ontwikkeld. De onderstaande beschrijving van de werkwijze is een beknopte

¹² Uit eerder onderzoek (Sardes, 2009) is gebleken dat de zorgteams en de zorgteams eigen werkwijzen hebben ontwikkeld, waarin de vastgelegde werkwijze op hoofdlijnen herkenbaar is.

¹³ Er is gekozen voor een organische manier van werken, waarbij de jeugdhulpverleners met meenemen van de eigen taken en bevoegdheden werkenderwijs in de taken op het brede gebied van de wijkcoaches ingroeien, en omgekeerd. De jeugdhulpverleners gaan als wijkcoach aan de slag maar blijven in dienst van de eigen organisatie. Bureau Jeugdzorg, Jarabee en MEE blijven eindverantwoordelijk voor de uitvoering van jeugdzorgtaken en voor de formele aansturing van de betreffende jeugdhulpverleners. Zo blijft de borging van veiligheidsaspecten mogelijk en houden de wijkcoaches uit de jeugdzorg een werkrelatie met hun organisatie.

weergave van bevindingen uit een eerdere procesevaluatie (Oude Vrielink, Klok en Denters, 2011).¹⁴

Signaleren

De wijkcoaches hebben een werkplek in de wijk en brengen veel tijd door bij mensen thuis en in de wijk. In het wijkcoachesproject is gekozen voor de methodiek van *outreaching* werken.¹⁵ Hierdoor vormt de probleemsigalering een belangrijk aspect van het werk van de wijkcoaches. Uit de procesevaluatie blijkt dat de wijkcoaches langs drie wegen problemen signaleren: ze constateren zelf dat iemand problemen heeft of geeft, andere organisaties melden een signaal of ze krijgen een signaal van mensen zelf of van buurtbewoners.

Probleemanalyse en het maken van een plan van aanpak

De wijkcoach doen bij bewoners een intake op alle leefgebieden (wonen, participatie en werk, financiën, schulden, gezondheid, welzijn, onderwijs en opvoeding, recreatie en vrije tijd, zorg en hulpverlening) en streven er naar om binnen zes weken een plan van aanpak te hebben. Ze beginnen in elke casus met een vooronderzoek, waarin de wijkcoaches gericht contact op met organisaties om relevante informatie te verzamelen, bijvoorbeeld over de historie van de hulpverlening. Ook benaderen de wijkcoaches organisaties soms voor informatie over wettelijke, financiële of andere beperkingen. Samen met hun cliënten ontwikkelen de wijkcoaches in een dynamisch proces een op maat gesneden plan van aanpak, dat aansluit op de ambities en mogelijkheden van de cliënten. Er zijn bij complexere problematiek meestal meerdere huisbezoeken nodig om zicht te krijgen op wat er precies speelt en wat iemand kan en wil. Tegen de achtergrond van het streven dat gezinnen op verschillende leefgebieden een stap(je) op de sociale ladder zetten, bepalen de wijkcoaches samen met de gezinnen of er op één of meerdere gebieden hulp of ondersteuning nodig is. Daarbij worden ook doelstellingen geformuleerd ten aanzien van de ontwikkeling en opvoeding van kinderen. De wijkcoaches stellen met bewoners samen vast wat zij op verschillende leefgebieden willen bereiken, waarbij doelstellingen ten aanzien de kinderen een integraal onderdeel van het plan van aanpak zijn. In voorkomende gevallen is er met een kind zoveel aan de hand dat er een eigen plan van aanpak voor wordt ontwikkeld.

Uitvoering van het plan van aanpak

Het plan van aanpak is bepalend voor het verloop van de ondersteuning en activering, omdat daarin de acties op de verschillende leefgebieden beschreven staan. De wijkcoaches stellen vast welke acties uit het plan van aanpak zij zelf kunnen uitvoeren en waar andere organisaties voor nodig zijn. De wijkcoaches houden de regie over al hun plannen van aanpak. Dat doen ze afhankelijk van de casuïstiek vanuit de eerstelijns of meer op afstand. De wijkcoaches gebruiken het deskundigenadvies als een instrument om het geheel van acties en trajecten op verschillende leefgebieden op elkaar af te

¹⁴ De procesevaluatie maakt deel uit van een omvattend evaluatieonderzoek dat de Universiteit Twente uitvoert in opdracht van de stuurgroep van het wijkcoachesproject met een financiële bijdrage van de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV). Het evaluatieonderzoek bestaat uit diverse deelprojecten. De procesevaluatie is verricht om inzichtelijk te maken in hoeverre de uitvoering van het wijkcoachesproject conform de beoogde aanpak geschiedt en welke factoren hierbij bevorderend of belemmerend werken.

¹⁵ *Outreaching* werken wordt gekenmerkt door de proactieve manier waarop hulpverleners contact leggen met mensen die wel hulp behoeven, maar daar niet om vragen. In de geestelijke gezondheidszorg wordt *outreaching* werken ook wel 'bemoeizorg' genoemd. Veelgebruikte synoniemen voor deze hulpverleningsmethodiek zijn 'Er op af' gaan of 'Achter de Voordeur' komen (De Boer, 2010).

stemmen. Dit stelt hen in staat slagvaardig te handelen. Incidenteel ontlenen ze er een zekere doorzettingsmacht aan als organisaties een andere weg willen bewandelen.

Gelegenheid voor samenwerking tussen de twee zorgstructuren

Nu is beschreven hoe het hulpverleningsproces georganiseerd is in twee verschillende samenwerkingsverbanden, kunnen we beredeneren of in de verschillende fasen samenwerking tussen deze twee verbanden kan plaats vinden.

In theorie is het mogelijk dat de wijkcoaches en scholen rond de signalering van problematiek samenwerking zoeken. Doordat beide deel uitmaken van de Coördinatiestructuur voor Zorg en Veiligheid kunnen zij, binnen de afspraken die hierover gemaakt zijn in het samenwerkingsconvenant (zie bijlage 1), onderling informatie uitwisselen over kinderen en ouders waarover zorgsignalen zijn. Daarnaast kan informatie-uitwisseling plaatsvinden in de fase van de probleemanalyse, uiteraard opnieuw binnen de grenzen van het convenant. De zorgteams en ZAT's kunnen bij ter voorbereiding van een ingebrachte casus niet alleen hun eigen dossier raadplegen, maar ook informatie inwinnen bij de wijkcoaches. Omgekeerd is het denkbaar dat de wijkcoaches bij de beoordeling van problematiek scholen consulteren.

Ook bij het opstellen en uitvoeren van een plan van aanpak/actieplan is in theorie samenwerking denkbaar. Zij kunnen daarbij meer of minder vergaand met elkaar samenwerken. Als denkkader voor de reikwijdte van een eventuele samenwerking tussen de wijkcoaches en scholen kan het onderstaande schema van Mehlkopf (2008: 9) worden gebruikt waarin verschillende niveaus van afstemming en samenwerking in kaart zijn gebracht.

Variant	Invulling coördinatie van zorg	Omschrijving
0	Op de hoogte zijn/houden	Hulpverleners weten van elkaar dat ze actief zijn in een gezin, maar er is geen afstemming nodig.
1	Informeren	Hulpverleners gaan met elkaar in gesprek en informeren elkaar vrijblijvend over hun aanpak. Ze zijn alert dat verdergaande afstemming nodig kan zijn.
2	Afstemmen	Hulpverleners gaan met elkaar in gesprek en stemmen hun aanpak op elkaar af. Doelmatigheidswinst zowel voor instellingen als voor het gezin.
3	Afstemmen en samenwerken	De aard van de problematiek maakt samenwerking bij uitvoering van de hulp nodig (één plan).
4	Afstemmen, samenwerken en participatie gezin	Hulpverleners maken samen afspraken (één plan) over de hulpverlening met het gezin. Het gezin is partij bij deze afspraken. Het plan is bindend voor alle betrokken werkers en instellingen. De zorgcoördinator bewaakt de uitvoering.
5	Coördinatie van zorg in samenhang met inzet gezinscoaching	Het gezin maakt samen met de hulpverleners één plan en gezin en hulpverleners maken ook samen afspraken over de samenwerking. De gezinscoach treedt op als vertrouwenspersoon van het gezin, de zorgcoördinator bewaakt het plan en spreekt andere hulpverleners aan op hun verantwoordelijkheden.

Bron: Mehlkopf, 2008:9.

Of samenwerking van de grond komt en in welke intensiteit is van verschillende factoren afhankelijk. Denk bijvoorbeeld aan de mate waarin organisaties dezelfde doelstellingen hebben of op elkaar zijn aangewezen voor het realiseren van hun eigen doelstellingen, vertrouwen hebben in elkaars deskundigheid, tijd kunnen maken voor de samenwerking (vergelijk Oude Vrielink, Klok en Denters, 2011). In het empirische deel van dit onderzoek wordt dit nader onderzocht.

Effecten van de samenwerking voor kinderen en gezinnen

In het vorige hoofdstuk is beschreven wat de verantwoordelijke bewindslieden en bestuurders willen bereiken met de decentralisatie van jeugdzorgtaken naar gemeenten en de invoering van het stelsel voor passend onderwijs. Er bestaat een gedeelde ambitie waar het kinderen en gezinnen betreft. Gestreefd wordt naar laagdrempelige hulpverlening, die rond school of gezin is georganiseerd en aansluit op de eigen kracht van gezinnen. Kinderen en ouders moeten eerder worden geholpen; het vroegtijdig inzetten van lichte vormen van ondersteuning moet op den duur het beroep op de zwaardere geïndiceerde zorg terugdringen. De gemeente Enschede legt hierbij de nadruk op een verstrekte, vroegtijdige signalering van de jeugdigen in risicovolle omstandigheden.

Gemeenten moeten zorgen voor een samenhang tussen verschillende domeinen en een sluitende keten van voorzieningen voor jeugdigen. Het hoofddoel van de aansluiting tussen het onderwijs en lokale (jeugd)zorg en andere voorzieningen is om kinderen en gezinnen vroegtijdig en snel adequate en afgestemde zorg te bieden (zo-zo-zo-zo principe). Hierin spelen de zorgstructuren in en rond scholen – bestaande uit multidisciplinair samengestelde zorgteams en ZAT's – een cruciale rol. Volgens Moerkens (2011: 18) werkt de aanwezigheid van externe zorgpartners op scholen drempelverlagend en leidt het ertoe dat hulp in een eerdere fase beschikbaar komt voor kind en ouders. Bosdriesz, Moerkens, Godefrooy en Van Kessel (2010: 5) merken op dat de zorgteams en ZAT's ervoor zorgen dat kinderen vroegtijdiger, effectiever en efficiënter hulp krijgen en het handelingsrepertoire van leerkrachten versterken, waardoor kinderen meer kansen krijgen in het onderwijs en de maatschappij.

Het Enschedese wijkcoachesproject organiseert laagdrempelige hulpverlening rond gezinnen met de bedoeling sociale stijging te realiseren. Uit de procesevaluatie van de wijkcoachesaanpak blijkt dat de wijkcoaches en organisaties waarmee zij samenwerken, waaronder scholen, van mening zijn dat de aanpak van de wijkcoaches tot betere resultaten leidt in vergelijking met de reguliere hulpverlening in andere delen van de stad. De betrokkenen vinden de aanpak integraal, effectief, efficiënt, flexibel, niet vrijblijvend, leidend tot maatwerk en in iets mindere mate ook vraaggericht en activerend (Oude Vrielink, Klok, Denters, 2011: 41 e.v.). Ook cliënten van de wijkcoaches vinden dat de aanpak op verschillende leefgebieden voor verbetering van hun situatie heeft gezorgd (Klok, Denters en Oude Vrielink, 2011).

De structuur van zorg in en om scholen en het wijkcoachesproject zijn beide in staat een bijdrage te leveren aan het realiseren van de beleidsambities op het snijvlak van de Transitie Jeugdzorg en Passend Onderwijs. In deze studie wordt empirisch onderzocht welke bijdrage samenwerking *tussen* de twee zorgstructuren naar het oordeel van de wijkcoaches en scholen kan leveren aan de beleidsdoelstellingen van een vroegtijdige signalering en een laagdrempelige, snelle, adequate en afgestemde aanpak van problemen van kinderen en ouders.

Doorontwikkeling van de frontlijnsturing

Zoals in hoofdstuk 2 is beschreven, maken de Wijkzorgteams en de wijkcoaches met ingang van 2012 plaats voor wijkgerichte teams frontlijnsturing. In de aanloop hier naartoe is de doelgroep van het wijkcoachesproject afgebakend naar hulp en ondersteuning voor niet zelfredzame personen en gezinnen met meervoudige problematiek. De wijkgerichte teams frontlijnsturing richten zich op deze doelgroep, waarbij zij blijven werken volgens de methodiek van één analyse, één integraal plan van aanpak en één regisseur die zoveel mogelijk ook zelf eerstelijns hulp verleent.

Voor een integrale aanpak van problematiek is binnen willekeurig welk verband samenwerking op drie verschillende niveaus nodig (Mehlkopf, 2008):

1. Op casusniveau om tot één plan van aanpak voor een 'cliëntsysteem' te komen;
2. Op organisatieniveau om tot een efficiënte, effectieve en ontkokerde hulp- en dienstverlening te komen;
3. Op beleidsniveau om afspraken te maken over de doelstellingen, randvoorwaarden en regie.

De drie niveaus van samenwerking vragen om onderlinge samenhang. De afspraken op beleidsniveau zijn nodig voor het opstellen van een integraal plan van aanpak dat niet vrijblijvend is en dat op het niveau van organisaties in samenhang wordt uitgevoerd. Op deze wijze ontstaat rond concrete casuïstiek samenwerking over de grenzen van organisaties heen en tussen verschillende lagen van de betrokken organisaties (Mehlkopf, 2008).

In dit onderzoek gaat de aandacht uit naar de samenwerking rondom gezinnen in twee verbanden: de zorgstructuur in en om scholen en de structuur van het wijkcoachproject (inclusief de pilot Wijkgerichte aanpak jeugdzorg). Om samenwerking tussen deze twee structuren rond concrete casuïstiek te realiseren, moeten de gemeente en schoolbesturen over de grenzen van de twee verbanden heen samenhang organiseren. Voor een deel betreft het een verdere uitwerking van de Coördinatiestructuur Zorg en Veiligheid in het kader van de doorontwikkeling naar de aanpak met frontlijnsturing. Voor een deel ook gaat het om afspraken die schoolbesturen en gemeenten in het kader van de zorgplicht die het nieuwe stelsel voor passend onderwijs oplegt. Tegen deze achtergrond wordt in het empirische deel van deze studie verkend wat de geïnterviewde wijkcoaches, scholen en zorgteamleden belangrijk vinden om voor de toekomst te behouden op basis van hun ervaringen met de onderlinge samenwerking.

4 Samenwerking in praktijk: ervaringen van de wijkcoaches en de scholen

Lichte en zwaardere problematiek

In de vraagstelling van dit onderzoek is een onderscheid aangebracht tussen samenwerking rond lichte en zwaardere problematiek. De reden hiervoor is de afbakening naar doelgroep in de pilot Wijkgerichte aanpak jeugdzorg: medewerkers uit de jeugdzorg gaan als wijkcoaches aan slag in gezinnen met meervoudige problematiek waar het ontbreekt aan regie (zie de afbeelding op p. 19). Als eerste stap naar de beschrijving van de ervaringen met samenwerking is daarom verkend wat de gesprekspartners zelf onder lichte en zwaardere problematiek verstaan. Het blijkt dat zij het onderscheid opvatten als het verschil tussen enkelvoudige en meervoudige problematiek. Lichte problematiek houdt in dat er problemen zijn die te herleiden tot één oorzaak bij het kind dan wel de ouders. Zwaardere problematiek wordt opgevat als een situatie waarin kinderen én ouders hebben; er is sprake van meervoudige problematiek, waarbij problemen zich opstapelen en vaak onderling verweven zijn.

Het onderscheid tussen lichte en zwaardere problematiek wordt door de wijkcoaches ook in verband gebracht met de aard van de hulpverlening die nodig is gezien de draagkracht en draaglast van ouders. Er kan sprake zijn van een kind met zeer zware problematiek, maar waarvan de ouders goed in staat zijn dit aan te pakken. Omgekeerd kan de situatie zich voordoen dat ouders een kind met relatief lichte problematiek hebben, maar het zelf niet redden. Met bijvoorbeeld als gevolg dat de jeugdzorg eerder wordt ingeschakeld, dan bij zelfredzame ouders met zwaardere problematiek. Welke hulpverlening wordt ingeschakeld ligt in dit perspectief dus niet alleen in de aard van de problematiek, maar ook in de gezinssituatie.

In de praktijk blijken de wijkcoaches 'van het eerste uur' en de wijkcoaches uit de jeugdzorg zich niet op een verschillende doelgroep te richten. Wel is er in de aanloop naar de wijkgerichte aanpak met frontlijnsturing een groter accent komen te liggen op gezinnen met meervoudige problematiek. En de wijkcoaches die in 2010 in Wesselerbrink-Noord van start zijn gegaan ervaren dat de aanvankelijke focus op participatie minder sterk is geworden. Uit de interviews met de scholen ontstaat het beeld dat scholen in een achterstandswijk vaak te maken hebben met een combinatie van problemen; dan hebben kinderen met leerproblemen ook gedragsproblemen en is er vaak ook thuis iets aan de hand. Scholen en wijkcoaches hebben hierdoor vaker samenwerking rond zwaardere problematiek.

De wijkcoach als extra ingang naar hulpverlening

Om te begrijpen hoe de samenwerking eruit ziet, is het goed eerst even stil te staan bij de onderwijs- en zorgroute op de onderzochte scholen. Hoewel er verschillen zijn in het zorgbeleid van scholen, ziet de routing van een zorgsignaal er op hoofdlijnen hetzelfde uit. Scholen hebben een eigen systeem om een kind op cognitief en sociaal-emotioneel gebied te volgen en bij afwijkingen van het gemiddelde bepaalt de school wat een kind nodig heeft om zich goed te kunnen ontwikkelen. Om de ontwikkeling van een kind te volgen zijn er bijvoorbeeld klasbezoeken op vaste momenten in het schooljaar, waarbij het functioneren van kinderen en leerkrachten in kaart wordt gebracht. Door het jaar heen geven leerkrachten problemen die zij signaleren aan de intern begeleider door of aan de schoolleiding, die het vervolgens doorspeelt naar de intern begeleider. Het gaat daarbij zowel om leer-, gedrags- en ontwikkelingsproblemen van kinderen en om

problemen in de thuissituatie. De problemen worden met de ouders besproken en met hun toestemming worden verdere stappen voor hulpverlening gezet.

Bij het van start gaan van het project hebben de wijkcoaches zich voorgesteld aan de scholen in 'hun' wijk en laten weten dat de scholen signalen van problematiek konden melden. De wijkcoaches zijn voor scholen een extra ingang naar hulpverlening bij problematiek die de interne leerlingenzorg overstijgt.

De wijkcoaches en de scholen zien een sterke overlap tussen de werkzaamheden van de wijkcoaches en het (school)maatschappelijk werk. Beide bieden lichte vormen van hulp bij psychosociale problematiek vanuit een oriëntatie op het gezin als systeem met de kanttekening dat de (school)maatschappelijk werker een focus heeft op de aangemelde problematiek, terwijl de wijkcoaches een intake doen op alle leefgebieden. Zowel de wijkcoaches als (school)maatschappelijk werkenden leggen huisbezoeken af en kunnen doorverwijzen naar andere instanties en instellingen. Beide kunnen ook voorzieningen in een gezin inzetten, maar wel met het verschil dat de wijkcoaches hier een zekere doorzettingsmacht en meer vrijheid van handelen hebben.

Vanuit het managementperspectief van de SMD-EH zijn er ook enkele verschillen. Een eerste verschil waarop is in één van de interviews is gewezen, is dat schoolmaatschappelijk werkers als hulpverlener een regierol vervullen, terwijl de wijkcoaches primair als dienstverleners regie voeren, ook al zijn sommige wijkcoaches wel afkomstig uit de hulpverlening. Dit verschil brengt volgens de geïnterviewde met zich mee dat het (school)maatschappelijk werk als hulpverlener toegang heeft tot de dossiers van kinderen of ouders die bij de SMD in behandeling zijn. De wijkcoaches hebben geen toegang tot de dossiers, zij kunnen in concrete situaties uitsluitend met toestemming van de ouders gericht informatie vragen. Een ander verschil dat is genoemd, is dat het schoolmaatschappelijk werk niet alleen bedoeld is om licht psychosociale hulpverlening te bieden aan leerlingen die in een zorgteam zijn besproken, maar ook om deskundigheid aan docenten en intern begeleiders mee te geven.

Door de gepercipieerde overlap in werkzaamheden en functies ervaren scholen bij psychosociale problematiek dat zij de keuze hebben om een oplossing te zoeken via de eigen zorgstructuur of samenwerking zoeken met de wijkcoaches.

In het vervolg van dit hoofdstuk bespreken wij de resultaten van het empirische onderzoek naar de samenwerking tussen de wijkcoaches. We bespreken de bevindingen op hoofdlijnen. Waar dit informatief is, geven we een indruk van het aantal scholen met een gemeenschappelijke ervaring of wordt een onderverdeling gemaakt tussen de ervaringen van de wijkcoaches in de twee experimentwijken. Maar het is ons nadrukkelijk niet te doen om een beeld te schetsen hoe vaak een bepaalde ervaring zich voordoet; de bedoeling is een beeld te schetsen van de omstandigheden waarin samenwerking al dan niet van de grond komt, welke factoren belemmerend of bevorderend werken en welke effecten de samenwerking naar het oordeel van de ondervraagden kan hebben voor ouders en kinderen. Het beschrevene is steeds een weerslag van hetgeen in de interviews is aangedragen. Ter illustratie zijn op enkele plaatsen citaten opgenomen, die we cursief weergegeven.

Samenwerking tussen scholen en wijkcoaches

In het vorige hoofdstuk is aan gegeven dat samenwerking tussen scholen en wijkcoaches denkbaar is rond de signalering van problematiek, bij de probleemanalyse voor het beslissen over de aanpak en de daadwerkelijke hulpverlening. Hieronder beschrijven we

of dit in de praktijk inderdaad het geval is. Maar eerst is het belangrijk om op te merken dat de interviews hebben geleid tot het inzicht dat het een misvatting is om te denken dat de zorgteams en wijkcoaches in theorie een bijdrage konden leveren aan de uitvoering van elkaars plannen. Deze gedachte was ontstaan doordat de *Handleiding Zorgstructuur 4-12 jaar* spreekt van het opheffen van de handelingsverlegenheid door consultatie of door het opstellen een actieplan. Het actieplan blijkt echter iets anders in te houden dan een plan van aanpak dat het zorgteam naar aanleiding van de multidisciplinaire beoordeling opstelt om zelf de hulpverlening in gang te zetten. Een actieplan bestaat uit afspraken over acties die nodig zijn om elders een vervolg te geven aan een casus, bijvoorbeeld door de casus bij de SMD of JGZ aan te melden. Binnen de betreffende organisatie wordt vervolgens onderzocht wat er met een kind of gezin aan de hand is, waarna een plan van aanpak wordt ontwikkeld. Er is dus minder gelegenheid tot samenwerking tussen de wijkcoaches en de zorgteams dan in het vorige hoofdstuk theoretisch is verondersteld; samenwerking is alleen mogelijk rond de signalering en de beoordeling van problematiek.

De wijkcoaches over samenwerking in de praktijk

Voor de wijkcoaches zijn scholen over het algemeen een belangrijke partner voor het uitwisselen van informatie. Wanneer wijkcoaches een plan van aanpak voor een gezin ontwikkelen, vragen ze om een brief te ondertekenen waarin mensen toestemming geven voor het uitwisselen van informatie. De situatie in een gezin bepaalt of de wijkcoaches contact opnemen met een school. Als wijkcoaches signaleren dat er iets in een gezin aan de hand is met een kind of invloed heeft op het kind, dan vinden ze het belangrijk om te weten hoe het met een kind op school gaat. Ze vragen de school met toestemming van de ouders om gerichte informatie in het kader van het vooronderzoek dat ze bij elke nieuwe casus doen. Daarnaast vragen de wijkcoaches soms nog om een gerichte machtiging te tekenen, bijvoorbeeld als ze een rapportage van een school willen gebruiken ter onderbouwing van een aanmelding naar tweedelijnszorg.

De wijkcoaches wisselen met sommige scholen ook in informele gesprekken informatie uit. Zij lopen even bij de school binnen als ze in de buurt zijn om elkaar bij te praten over ontwikkelingen op school en thuis of in de wijk. Een van de geïnterviewden verwoordt het als volgt: *"Het is niet zo dat als ik problemen signaleer ik naar school ga van dit en dat is er aan de hand. Is dat bij jullie ook zo? [...] Ik kan wel een vraag stellen van hoe gaat het? Zijn er opvallende signalen in de klas? Wie worden er besproken in een zorgteam? En daar ben ik wel heel voorzichtig mee, zodat de kinderen niet een stigma krijgen. Weten ouders dat wij op school gaan informeren, dan wordt het ook anders. Dan weten ze ook waarover je het gaat hebben. Dan kun je ook wat gerichter dingen vertellen."*

De wijkcoaches geven aan dat ze scholen afgestemd informeren over problematiek in een gezin en alleen waar dat in het belang van het kind is. Zo worden problemen op het gebied van huisvesting of schulden niet met de school gedeeld, maar in voorkomende gevallen kunnen ze er wel wat over meedelen, bijvoorbeeld als het kind geen goede plek heeft om huiswerk te maken of niet kan deelnemen aan een schoolreisje. Ook komt het voor dat wijkcoaches naar aanleiding van een zorgsignaal van een school aangeven, dat zij al met het gezin aan de problematiek werken om te voorkomen dat er verschillende trajecten gaan lopen.

Sommige scholen zoeken vaker samenwerking dan andere, zo is de ervaring van de wijkcoaches. Wat er naar aanleiding van een door de school gesignaleerd probleem gebeurt, verschilt per situatie. Soms heeft een wijkcoach al contact met het betreffende

gezin en is een zorgsignaal van de school aanleiding om op huisbezoek te gaan. Als er nog geen contact met een gezin is, dan ligt het er volgens de wijkcoaches aan of ouders hulp willen of zij actief worden in een gezin. Het is dan in eerste instantie aan de school om de problematiek bij de ouders aan te kaarten en ze op de mogelijkheid te wijzen om de wijkcoaches erbij te betrekken. Soms is een zorgsignaal voor de wijkcoaches aanleiding om met een school mee te denken over de aanpak van een bepaald probleem. Als een school een zaak anoniem voorlegt dan kunnen de wijkcoaches in de hulpverlenende zin niets betekenen, maar kunnen ze scholen wel een advies geven hoe ze met de situatie kunnen omgaan. Er zijn ten slotte ook situaties waarin de wijkcoaches aangeven niets te doen, omdat iets een taak van de school zelf is.

Soms vragen de wijkcoaches medewerking van scholen in het kader van het plan van aanpak dat zij hebben ontwikkeld voor een gezin. Als voorbeeld wordt de situatie genoemd waarin de school is gevraagd om een onderzoek te laten doen naar het cognitieve vermogen van een kind dat thuis veel problemen vertoonde. Een ander voorbeeld is het verzoek aan een school om logopedie te regelen voor kind dat was getest en tussen wal en schip dreigde te raken, omdat school en ouders er zelf geen vervolg aan gaven. De wijkcoach fungeert in een dergelijke situatie als procesbewaker. De samenwerking van de wijkcoaches en de scholen kan ook inhouden dat acties worden afgestemd op trajecten die er al lopen. Of dat de wijkcoaches ouders begeleiden als de school een traject uitzet voor het aanpakken van cognitieve problemen van een kind.

De scholen over samenwerking in de praktijk

Het beeld dat uit de interviews met de scholen oprijst, is dat vooral scholen belang hebben bij de samenwerking rond zorgsignalen. Drie van de vier scholen brengen de wijkcoaches veelvuldig van zorgsignalen op de hoogte. De vierde school weet niet wat er formeel geregeld is rond de informatie-uitwisseling, wat hen ervan weerhoudt om problemen met de wijkcoaches te bespreken.

Van de vier scholen onderhouden er twee intensief contact met de wijkcoaches. Zij geven aan dat de wijkcoaches elke paar weken of soms nog vaker langs komen om even bij te praten. Er wordt dan informatie uitgewisseld over de stand van zaken op dat moment: *"welke acties en welke stappen hadden de wijkcoaches gemaakt en het informeren van hoe gaat het met het kind hier op school. Zijn er daar bijzonderheden, vallen er dingen op of gaat het beter of minder goed? Dit zijn we van plan. Constant het met elkaar in gesprek zijn van 'we zijn samen op weg om dit gezin op de rails te krijgen'."*

Een derde school heeft met enige regelmaat contact rond de aanpak van concrete problematiek. De intern begeleider van deze school heeft aanvankelijk voorgesteld om maandelijks overleg over gezinnen met problemen te hebben, maar de wijkcoaches moesten hun werkwijze nog ontwikkelen. Daarna is het er niet meer van gekomen. De vierde school heeft nauwelijks contact gehad met de wijkcoaches. Er is één keer een wijkcoach op bezoek geweest en men heeft een keer een mail van een wijkcoach over een casus ontvangen. Tijdens het mondelinge gesprek heeft de intern begeleider voorzichtig wat vragen van de wijkcoach beantwoord, de mail is blijven liggen. Zelf heeft de school één keer naar aanleiding van een signaal van mishandeling de wijkcoaches gebeld om te vragen of ze bij een gezin op bezoek wilden gaan. Daar is geen verdere samenwerking uit voortgekomen.

Geen van de scholen die met de wijkcoaches samenwerken, geven aan dat zij geïnformeerd zijn over zaken of gezinnen waar men nog niet van op de hoogte was. De vierde school die geen ervaring heeft met samenwerking, kreeg wel informatie die nieuw

voor de intern begeleider was. Ze vond de wijkcoach erg openhartig, maar ook dat het belangrijk was dat de school werd geïnformeerd, omdat ze daardoor het kind beter kon helpen.

Alle drie scholen die samenwerken met de wijkcoaches zeggen een terugkoppeling te krijgen op hun informatie. Twee van hen merken daarbij op dat dit niet of minder het geval is in de samenwerking met de wijkcoaches uit de jeugdzorg. De school die éénmalig een signaal van mishandeling heeft gegeven, heeft hier niets op terug gehoord. De scholen hechten veel waarde aan de terugkoppeling, omdat het hen vertrouwen geeft dat ze de situatie kunnen loslaten. Bij andere instanties krijgen scholen geen terugkoppeling of moeten ze hiervoor zelf het initiatief nemen.

Twee scholen zoeken nadrukkelijk ook overleg met de wijkcoaches om te bepalen wat in een concrete situatie een goede aanpak zou zijn. Zij vragen bijvoorbeeld om informatie ter voorbereiding van een gesprek met ouders over gesignaleerde problemen of willen weten hoe ze het best met een bepaald gezin of een bepaald probleem kunnen omgaan. De informatie van wijkcoaches maakt het voor de school mogelijk om beter op de situatie in te spelen.

De scholen die informatie met de wijkcoaches uitwisselen merken dat ze erop kunnen vertrouwen dat integer met de gegeven informatie wordt omgaan. Dat is voor hen heel belangrijk en het lijkt ook te volstaan.¹⁶ Als er thuis niet voldoende rust of structuur is, kan een kind op school niet goed functioneren, zo is hun ervaring. Ze vinden het daarom in het belang van het kind om informatie uit te wisselen, zodat in de gaten kan worden gehouden of het thuis en op school goed gaat. Zodra de stap naar hulpverlening wordt gezet, vragen de scholen toestemming van de ouders om informatie aan de wijkcoaches te mogen geven.

Zoals aan het begin van dit hoofdstuk al werd opgemerkt, ervaren scholen dat zij door de komst van de wijkcoaches een extra ingang hebben voor hulpverlening bij problemen die de interne leerlingenzorg ontstijgen. Bij psychosociale problematiek staan ze daarbij voor de keuze of ze de problematiek inbrengen in het zorgteam of samenwerking met de wijkcoaches zoeken. Uit de interviews blijkt dat twee scholen veelvuldig een beroep doen op de wijkcoaches bij psychosociale problematiek van kinderen en ouders. Op de derde school is ervoor gekozen om de eigen zorgroute te volgen, maar wordt in sommige situaties wel samenwerking gezocht met de wijkcoaches. De vierde school heeft, zoals gezegd, bij hoge uitzondering een beroep gedaan op de wijkcoaches.

Uit de interviews blijkt dat de scholen op verschillende manieren te werk gaan als zij de hulp van een wijkcoach willen inschakelen. Soms stellen scholen aan de ouders voor om contact op te nemen met de wijkcoach of om gedrieën een gesprek op school te voeren, soms laat de school aan de ouders weten dat een wijkcoach contact met ze zal opnemen, soms legt de wijkcoach zonder tussenkomst van de school contact met een gezin. De wijkcoaches hebben een goede naam bij bewoners van beide wijken, waardoor de ouders in de meeste gevallen open staan voor hulp en ondersteuning van de wijkcoaches. Soms zijn wijkcoaches al actief in een gezin, dan wordt het probleem dat de school signaleert in het lopende traject meegenomen.

¹⁶ Hoe belangrijk het wederzijds vertrouwen is, wordt ook geïllustreerd door het feit dat de school die geen informatie deelt met de wijkcoaches uit angst dat ouders de school daarvoor op de vingers zullen tikken, dit wel doet met de wijkagent. Het verschil zit voor hen in het feit dat ze met de wijkagent regelmatig even persoonlijk contact hebben en de wijkagent respect van de ouders geniet.

Scholen hebben vaak behoefte aan samenwerking als zij problemen signaleren die ze zelf niet kunnen oplossen. Maar de samenwerking kan ook worden gezocht om te zorgen dat ouders hulp of begeleiding krijgen rond een zorgtraject van de school. Bijvoorbeeld ondersteuning op het sociaal-emotionele vlak om te zorgen dat ouders de maatregelen die de school wil nemen accepteren of een extra gesprek met een gezin "om de lading er een beetje af te halen". Ouders kunnen ook behoefte hebben aan hulp of ondersteuning als uit onderzoek vanuit school blijkt dat een kind een stoornis heeft. Scholen geven ook voorbeelden van samenwerking met de wijkcoaches rond complexe problematiek. Zo beschrijft een intern begeleider dat ze grote zorgen waren over een gezin, maar geen gehoor vond bij Bureau Jeugdzorg. Zij heeft toen contact gezocht met de wijkcoaches in de hoop dat zij erin zouden slagen om bij het gezin binnen te komen. Toen de veiligheid van de kinderen gevaar liep, hebben de school en de wijkcoach samen de procedure voor een uithuisplaatsing doorlopen. Een andere school geeft als voorbeeld dat het moeilijk was om een kind naar de juiste school toe te leiden, maar dat dit door intensieve samenwerking tussen de wijkcoach en de school uiteindelijk wel gelukt is.

Of de wijkcoaches en de scholen samen optrekken of complementair aan elkaar hulp verlenen, hangt van de problematiek af. Bij sommige problemen, zoals de aanpak van schulden, kan de school ouders hooguit een luisterend oor bieden. Andere problemen kunnen de wijkcoaches samen met de school aan pakken. De wijkcoach zorgt dan bijvoorbeeld dat gezinnen meewerken aan maatregelen van school, bijvoorbeeld bij de bestrijding van hoofdluizen. Of scholen voeren een 'slecht nieuws gesprek' met ouders, waarna de wijkcoaches er in de thuissituatie nog eens op terugkomen. En in sommige gevallen trekken de wijkcoaches samen op, bijvoorbeeld rond een AMK-melding of om te zorgen dat een kind een bepaalde training volgt. Een van de scholen beschrijft dit aan de hand van het volgende concrete voorbeeld: *"We hadden een kind dat was verwezen naar sova-training en de trainer merkte dat dat niet lekker liep en wilde graag afstemmen. De volgende dag zaten we hier met sova-trainer, wijkcoach, leerkracht en intern begeleider om tafel. De volgende dag werd afgestemd en er werd een oplossing gezocht. En het proces kon verder gaan. Dat bedoel ik met samenwerking. Het komt niet van één kant."*

Twee scholen geven voorbeelden van situaties waarin zij samenwerkingsproces stukgelopen is. In het ene geval verschilde de school met de wijkcoach van mening over de situatie in een gezin. De school wilde samenwerken rond een AMK-melding maar dit is niet gelukt. Naar het oordeel van de school kwam de samenwerking niet goed van de grond omdat de wijkcoach te weinig coöperatief was, waarna de school het eigen traject heeft bewandeld en "de wijkcoach helemaal [heeft] losgelaten". Op de andere school heeft de intern begeleider geen goede ervaringen met de samenwerking met wijkcoaches uit de jeugdzorg. Het samenwerkingsproces met de groep wijkcoaches die het project in haar wijk zijn gestart, heeft ze als goed en effectief ervaren. Over de samenwerking met de wijkcoaches uit de jeugdzorg is ze ontevreden, omdat zij volgens haar belerend zijn en zo op hun eigen discipline gericht zijn dat er van een integrale aanpak geen sprake meer is: *"In denk dat het een groot verschil is geweest dat de eerste lichting wijkcoaches breed keek en de laatste lichting had een tunnelvisie."* Als gevolg hiervan is de samenwerking met de wijkcoaches langzaam doodgebloed, ook met de wijkcoaches waar ze aanvankelijk goed mee heeft samengewerkt.

Tussen de wijkcoaches en leden van het zorgteam heeft incidenteel samenwerking plaatsgevonden. In één geval had de school de wijkcoach betrokken bij zorgsignalen van een kind dat ook regelmatig in het zorgteam is besproken. De wijkcoach heeft toen de casus naar zich toetrokken. De leden van het zorgteam zijn van mening dat de

regievoering niet goed liep. Mede daardoor werden ze er onvoldoende bij betrokken, terwijl zij veel informatie konden inbrengen. In een ander geval heeft de wijkcoach vanaf het begin samenwerking met de schoolmaatschappelijk werker gezocht met de intentie om de problematiek samen aan te pakken. In weer een ander geval hebben de wijkcoaches en de jeugdverpleegkundige samen gewerkt rond de aanpak van hoofdluis en lichte opvoedingsproblematiek. De wijkcoach kwam bijna wekelijks bij het gezin en heeft haar gevraagd om een paar keer mee op huisbezoek te gaan om vanuit haar expertise aan dat deel van de gezinsproblematiek mee te werken.

Bevorderende en belemmerende factoren

In de interviews is verkend of de wijkcoaches en de scholen gemotiveerd zijn om samen te werken en waar dit van af hangt. Tevens is onderzocht welke rol hulpbronnen en competenties spelen en hoe de wijkcoaches en scholen de samenwerkingsstijl omschrijven.

Motieven voor samenwerking

Wanneer wijkcoaches in een gezin aan de slag gaan, bekijken zij alle leefgebieden om in samenspraak met hun cliënten een plan van aanpak te maken. Op deze wijze komen ook problemen rondom kinderen in beeld. Zoals gezegd, winnen de wijkcoaches dan meestal informatie in bij de school en vragen ze soms ook om een bepaalde actie, zoals het laten verrichten van een onderzoek of het aanbieden van bepaalde hulp op school. De motivatie voor deze samenwerking met scholen ligt voor de wijkcoaches in het realiseren van een samenhangend, integraal plan van aanpak.

Scholen zoeken soms samenwerking met de wijkcoach om hulp te organiseren rond hun eigen zorgtraject. Maar meestal volgt de behoefte aan samenwerking uit de constatering dat scholen zelf te weinig kunnen doen bij problemen die de interne leerlingenzorg overstijgen. Scholen kunnen proberen om de gevolgen van deze problemen op school te ondervangen, maar om de problematiek echt aan te pakken is samenwerking met andere organisaties nodig. Een van de intern begeleiders geeft hiervan een treffend voorbeeld: *"Ik kan wel brandjes blussen en denken van 'goh, ze concentreert zich niet zo goed, laten we er schotjes omheen zetten want ze is zo snel afgeleid'. Terwijl bijvoorbeeld in de thuissituatie moeder elke avond klanten over de vloer krijgt waar het kind last van heeft. Dan kan ik beter insteken op die problematiek dan die schotjes om dat kind zetten."*

De school die geen samenwerking heeft met de wijkcoaches komt met een vergelijkbaar voorbeeld. Ze geeft aan dat een leerling met leerproblemen thuis moet oefenen met lezen, maar aangeeft dat ze niet oefent, omdat ze het huishouden moet doen voor haar moeder die rugproblemen heeft. De school merkt op dat ze in dergelijke situaties niet meer kunnen doen dan het voorzichtig bespreekbaar te maken als er contacten zijn met de ouders. De intern begeleider geeft aan dat ze in het gegeven voorbeeld de leerkracht voor het eerst heeft geadviseerd om eens te vragen of het gezin een wijkcoach heeft.

Voor scholen zijn de wijkcoaches een aantrekkelijke samenwerkingspartner omdat ze alle leefgebieden bestrijken. Alle scholen roemen de "korte lijnen" en de "laagdrempeligheid" van de wijkcoaches. Scholen kunnen snel terecht bij de wijkcoaches; ze zijn toegankelijk en komen snel in actie. Het positieve imago van de wijkcoaches in de wijk maakt de wijkcoaches ook laagdrempelig voor ouders, evenals het feit dat de wijkcoaches bij de mensen thuis komen om samen te bepalen wat er aan hulp en ondersteuning nodig is.

Scholen geven aan dat zij de hulp van de wijkcoaches inschakelen als zij langs de reguliere weg geen of niet snel genoeg hulp kunnen bieden. Een van de scholen noemt

als voorbeeld de situatie van een kind dat heel slecht zag, maar waarvan de moeder geen geld had. Door samen te werken met de wijkcoaches had het kind binnen zes weken een bril, maar als de reguliere weg zou zijn bewandeld, dan zouden er volgens haar zo drie maanden mee gemoeid zijn.

De wijkcoaches in de ene wijk hebben de indruk de scholen de keuze tussen de wijkcoach of de schoolmaatschappelijk werker laten afhangen van de vraag of een wijkcoach al contacten heeft met het gezin. In de andere wijk is de ervaring dat de keuze afhankelijk is van de relatie die met een school is opgebouwd. Voor de school waar ze regelmatig even langs gaan, zijn de wijkcoaches een laagdrempelige manier om problematiek snel aan te pakken.

Voor één school is ook de opstelling van het schoolmaatschappelijk werk een motief om samenwerking met de wijkcoach te zoeken. Ze vindt dat de schoolmaatschappelijk werker weinig te bieden heeft, maar geeft daarbij aan dat dit per zorgteam verschilt. Met de maatschappelijk werkende van een ander zorgteam heeft ze wel positieve ervaringen; die neemt wel contact op met ouders en legt wel huisbezoeken af.

Naar het oordeel van de externe leden van het zorgteam zoeken sommige scholen samenwerking met de wijkcoaches omdat deze tijd meer tijd hebben en meteen in actie komen. Dit is iets wat de schoolmaatschappelijk werker en de jeugdverpleegkundige niet kunnen. Zij kunnen niet binnen een week iets doen en dat kan, zo merkt één van hen op, net te lang zijn voor sommige scholen; die vinden het prettiger dat een wijkcoach er direct naartoe gaat. Andere scholen verkiezen de eigen zorgroute uit behoefte aan structuur in de optiek van het schoolmaatschappelijk werk. Deze scholen weten door de overlap tussen het zorgteam en de wijkcoaches niet goed waar ze met welke problemen terecht kunnen en proberen daar zelf een lijn in te trekken.

Hulpbronnen en competenties

Als het gaat om de deskundigheid zien de wijkcoaches op schoolniveau verschillen in de kwaliteit van de zorgteams en het interne schoolbeleid: *"Het zorgteam is in grote lijnen door heel Enschede hetzelfde ingericht. Alleen vanwege middelen van scholen of deskundigheid zie ik er wel een behoorlijk verschil in."*

Wat de wijkcoaches in de ogen van scholen anders maakt dan de reguliere hulpverlening is dat zij problematiek van een gezin integraal aanpakken. Dat maakt dat de scholen één ingang hebben voor de problemen van een kind of gezin. Andere instanties richten zich in de hulpverlening op het kind of de ouders en dan meestal vanuit een bepaalde problematiek. Een ander verschil is dat de scholen van de wijkcoaches een terugkoppeling zeggen te krijgen, wat hen het vertrouwen geeft dat ze de situatie los kunnen laten omdat er hulpverlening in gang is gezet. Een derde verschil is dat de hulpverlening minder vrijblijvend is. Naar de ervaring van een van de scholen houdt de reguliere hulpverlening op als het traject is doorlopen of als een gezin niet meer komt opdagen. De wijkcoaches bouwen een relatie op met een gezin, wint het vertrouwen en houdt vast aan de afspraken, waardoor gezinnen langzaam stapjes zet. Op een van de scholen wordt dit als volgt verwoordt: *"De periode voor de wijkcoaches was er een signaal en je ging in het gezin vragen van hoe heb je dan hulp en dan kwam je terecht bij soms acht, negen hulpverleners en die wisten van elkaar niet wat ze aan het doen waren. Maar die zaten allemaal in het gezin. De een was er voor de moeder en een ander voor de kinderen en de vader of de financiën. Het was een verademing toen de wijkcoaches kwamen dat je met één persoon over een en hetzelfde probleem kon praten. Die pakten een multiprobleem-gezin aan en gaan op meerdere gebieden zitten. Dat was*

het meest prettige. Wij konden weer bezig gaan met onze kerntaak: onderwijs geven. En we konden de zorg over laten aan de wijkcoaches."

In de interviews wordt vaak een vergelijking gemaakt met het (school)maatschappelijk werk. Volgens de drie scholen die met de wijkcoach samenwerken zijn maatschappelijk werkers voor henzelf en voor ouders minder laagdrempelig; ze zijn meer tijd kwijt met de melding van een signaal en duurt het langer voordat acties volgen. Als verklaringen hiervoor wijzen de scholen op het feit dat de wijkcoaches gewoon gebeld kunnen worden, terwijl het maatschappelijk werk een procedure voor de aanmelding heeft en vaker "niet thuis geeft". Ook noemen ze als verklaring dat de wijkcoaches meer dagen per week aanwezig zijn, meer tijd mogen besteden aan een gezin en een grotere vrijheid van handelen hebben. Daarnaast komt de hulpverlening sneller op gang omdat ouders meer voor hulp van de wijkcoaches open staan. Een uitspraak van een van de intern begeleiders is in dit opzicht illustratief: *"Op het moment dat ik zei van misschien is het goed dat u [ouders] eens met de schoolmaatschappelijk werker gaat praten, was het 'Nee, geen polonaise'. Terwijl de wijkcoach hetzelfde deed [als de schoolmaatschappelijk werker], maar dat voelde voor de mensen niet zo."*

De twee scholen die intensief met de wijkcoaches samen werken, ervaren dat de wijkcoaches het spreekuur van het schoolmaatschappelijk werk overbodig maken. Ouders komen niet meer, omdat ze hulp krijgen van de wijkcoaches. Dezelfde ervaring heeft een van deze scholen met het zorgteam; omdat de wijkcoaches al aan problemen werken brengt de school weinig cases in. De school die geen samenwerking heeft met de wijkcoaches verwijst als dat nodig is naar de schoolmaatschappelijk werker en kondigt het spreekuur steeds in de nieuwsbrief aan, ook om ouders het gevoel te geven dat het heel gewoon is om daar naartoe te gaan. De school vindt het maatschappelijk werk voor ouders laagdrempelig, maar is zich er van bewust dat ze er zelf beperkt een beroep op kunnen doen: *"De ouders maken er echt wel gebruik van, maar ik denk niet dat we haar [de schoolmaatschappelijk werker] te pas en te onpas overal voor kunnen inzetten, want zoveel uren hebben zij ook niet. De wijkcoaches zijn als groep erg standby."*

De wijkcoaches die eerder zelf als schoolmaatschappelijk werker hebben gewerkt, merken op dat er een grote overlap bestaat met hun functie als wijkcoach. Aan hen is de vraag gesteld wat samenwerking met hen anders maakt dan met het schoolmaatschappelijk werk. In de optiek van deze wijkcoaches hebben zij een grotere vrijheid van handelen, waardoor ze creatiever kunnen zijn. Ook zijn ze sneller bereikbaar voor een school, omdat de schoolmaatschappelijk werkers met spreekuren werken. In urgente situaties is er weinig verschil, omdat scholen dan terecht kunnen bij een crisisdienst. Een derde verschil is dat de wijkcoaches door het deskundigenadvies sneller en met een grotere vrijheid voorzieningen kunnen inzetten. De schoolmaatschappelijk werker is hiervoor sterker afhankelijk van de medewerking van de verstrekkende organisaties. Ook wijzen de wijkcoaches op de brede expertise die in hun team aanwezig is.

Vanuit de optiek van het (school)maatschappelijk werk is het goed dat de wijkcoaches zo laagdrempelig zijn. Maar gemist wordt dat de wijkcoaches na de eerste actie *"een stapje terug doen om te kijken van 'wat is hier nou aan de hand, wat is hier nodig en welke partijen zijn betrokken? Dan leg je die verbinding tussen [de twee structuren]."* Belangrijke competenties voor samenwerking met de zorgteams zijn de vaardigheid om duidelijke lijnen uit te kunnen zetten en overstijgend te kunnen denken.

Samenwerkingsstijl

Of samenwerking goed van de grond komt wordt volgens de wijkcoaches sterk beïnvloed door de samenwerkingsstijl. De ervaring van de wijkcoaches is dat ze bij sommige scholen makkelijker even binnenlopen dan bij andere. Bij deze scholen ervaren de wijkcoaches een grotere betrokkenheid bij kinderen en gezinnen en een opener houding. Bij een dergelijke cultuur en opstelling lopen de wijkcoaches gemakkelijk even bij de school binnen, worden ze vroegtijdig op de hoogte gebracht van problemen en trekt men samen op in de probleemaanpak. De samenwerkingsstijl van scholen waar minder intensief mee wordt samengewerkt, ervaren de wijkcoaches over het geheel genomen als minder open. Tegelijkertijd geven sommige wijkcoaches nadrukkelijk aan dat zij rond concrete cases positief zijn over de stijl van samenwerking. Andere zijn minder tevreden, omdat ze vinden dat ze onvoldoende of te laat worden geïnformeerd of door de school voor het karretje worden gespannen. Dit is volgens de wijkcoaches ook sterk een kwestie van personen.

In de interviews met de scholen is de samenwerkingsstijl van de wijkcoaches verkend. De school die intensief met hen samenwerkt, omschrijft de wijkcoaches als zeer betrokken: *"ze hebben ogen en oren, en [handelen] ook nog eens vanuit het hart"*. De school ervaart de samenwerking met de wijkcoach als iets dat zij echt samen doen. Met de wijkcoaches uit de jeugdzorg heeft deze school nog geen samenwerkingservaring.

De andere school die vaak samenwerking heeft gezocht, ervaart een groot verschil in de samenwerkingsstijl van 'de eerste lichting wijkcoaches' en de wijkcoaches uit de jeugdzorg. De eerste groep noemt ze laagdrempelig en toegankelijk; zij kwamen langs, maakten contact en dat gaf een "samengevoel". Dat de samenwerking met de wijkcoaches van de jeugdzorg niet goed loopt, wijt ze aan een andere visie en houding: *"De wijkcoaches die er eerst waren, kwamen allemaal vanuit de Sociale Dienst en een enkeling kwam uit het maatschappelijk werk. Die mensen waren er inderdaad om echte hulp te verlenen. Mensen van MEE en BJZ hadden veel meer een belerende houding: 'pas op, doe jij het wel goed? Dus was hun grondhouding veel minder van 'we gaan dit samen doen'."*

De school waarmee samenwerking is rond concrete problematiek omschrijft de samenwerkingsstijl van de wijkcoaches als een bereidheid om op alle leefgebieden met de school mee te denken en samen te werken.

Uit de interviews met de genoemde drie scholen wordt duidelijk dat ze zelf open staan voor samenwerking met de wijkcoaches, waarbij twee van hen het belangrijk vinden om samen een probleemaanpak te ontwikkelen en uit te voeren. De derde school verwacht van de samenwerking dat de school en de wijkcoaches elkaar goed aanvullen, waarbij de wijkcoaches bij problemen op school mee denken en helpen oplossen. Hun eigen aandeel in de samenwerking zien ze vooral als het informeren over problematiek. Uit het interview met de school die niet met de wijkcoaches samenwerkt, ontstaat de indruk dat zij wel open staan voor de uitwisseling van informatie. Maar de school wil zelf niet de eerste stap willen zetten om de het contact tussen de school en de ouders niet op het spel te zetten.

In een van de wijken is er in de ogen van het management van het (school)maatschappelijk werk *"een soort scheefgroei gekomen, waardoor het bijna leek alsof de positie van het schoolmaatschappelijk werk vooralsnog geparkeerd werd"*. De ervaring is dat de wijkcoaches "eerst zelf de nodige stappen zetten" voor ze hulp van het maatschappelijk werk inschakelen. In de andere wijk, zo wordt opgemerkt, zijn er

duidelijker afspraken gemaakt over het takengebied van de wijkcoach en is dit ook goed naar de scholen gecommuniceerd. Dat zorgde ervoor dat wijkcoaches zich niet bezig houden met vragen van scholen die op het gebied van het schoolmaatschappelijk werk liggen.

Knelpunten in de samenwerking

Hiervoor is op hoofdlijnen beschreven hoe de samenwerking tussen de wijkcoaches en de scholen er in de praktijk uit ziet en welke factoren bevorderend of belemmerend werken. We gaan in deze paragraaf nog wat dieper in op het beeld dat uit de interviews rijst van zaken die de samenwerking kunnen bemoeilijken. We schetsen hieronder de knelpunten zoals de wijkcoaches en de scholen die hebben ervaren.

Door de wijkcoaches ervaren knelpunten

In één van de experimentwijken ervaren de wijkcoaches verschillende knelpunten rond de uitwisseling van informatie. Scholen willen volgens hen vaak breder geïnformeerd worden dan zij nodig achten voor goede hulpverlening aan het kind. Een van de wijkcoaches brengt dit als volgt onder woorden: *"[Scholen] willen vaak heel veel meer weten dan dat zij nodig hebben om hun werk goed te kunnen doen. In die zin vind ik die grenzen af en toe ook nog lastig hoor. Zij denken dat ze dat nodig hebben of dat is vanuit betrokkenheid en verwachten dan ook van ons dat we alles daar neer zullen leggen. Maar dat doen we dus niet."*

Ook ervaren deze wijkcoaches een zekere spanning als het gaat om de terugkoppeling; heb je met de toestemming van gezinnen om informatie in te winnen bij scholen ook toestemming om terug te koppelen over wat er met informatie is gebeurd?

Voor de wijkcoaches van Bureau Jeugdzorg doet zich nog een ander knelpunt in de informatie-uitwisseling voor. Zij hebben ervaren dat bepaalde scholen daardoor niet zo open staan voor samenwerking doordat men Bureau Jeugdzorg associeert met zeer ingrijpende interventies, zoals uithuisplaatsing en ondertoezichtstelling. De wijkcoaches vinden dat jammer omdat er meer is dat Bureau Jeugdzorg doet en omdat zij als wijkcoach gemakkelijk te benaderen zijn om eens van gedachten te wisselen. Tegelijkertijd ervaren de wijkcoaches van Bureau Jeugdzorg ook dat er meer samenwerking dan normaal mogelijk is in hun contact met scholen. Dat komt volgens hen mede door de ruimere mogelijkheden om met scholen en andere instanties informatie uit te wisselen.

In één van teams ervaren de wijkcoaches het soms als een beperking dat er geen vast punt of moment is waar de twee zorgstructuren op elkaar worden afgestemd. De samenwerking tussen de wijkcoaches en scholen is ad hoc en vindt rond cases plaats. Hierdoor komen de wijkcoaches er soms pas laat achter dat een school al een heel traject heeft doorlopen. Dit heeft als consequentie dat de mate waarin een traject gevorderd is, bepalend is voor de taakverdeling en ruimte voor samenwerking tussen de wijkcoaches en de scholen. Tegelijkertijd ervaren de wijkcoaches de flexibiliteit als een pluspunt, omdat het hen de vrijheid geeft om op de casuïstiek afgestemde afspraken te maken. Dat er weinig kaders en procedures zijn, ervaren zij als belangrijk voor de laagdrempeligheid.

Beide teams van wijkcoaches ervaren het als een knelpunt dat sommige scholen 'te laat aan de bel trekken' of 'problemen over de schutting gooien'. Deze situaties brengen zij in verband met de onduidelijke afgrenzing van taakgebieden. Een van de teams is sterk zoekend op dit punt, het andere team lijkt gaandeweg een eigen koers te hebben

ontwikkeld. De onduidelijkheid over de grenzen van de taakgebieden wordt vooral lastig gevonden als het complexe of risicovolle situaties betreft. De wijkcoaches ervaren dat sommige scholen pas contact zoeken als problematiek hen boven het hoofd groeit of als ze signalen van bijvoorbeeld mishandeling of misbruik niet zelf willen melden. Vooral in één wijk ervaren de wijkcoaches dit sterk als hen "het vuile werk laten opknappen" of moeilijke cases "in de maag te splitsen".

Een ander probleem in de samenwerking is soms dat scholen graag willen dat de wijkcoaches problemen aanpakken zonder dat bekend wordt dat de school ze heeft geïnformeerd. De scholen willen geen open kaart spelen om de relatie met de ouders goed te houden – *"dat is echt zo'n oneliner die ze er iedere keer ingooien"* – of uit angst voor verbale of fysieke agressie tegenover leerkrachten of op het schoolplein.

Door de scholen ervaren knelpunten

Eén school is uitsluitend positief over de samenwerking. De knelpunten die de andere scholen ervaren, zijn verschillend van aard.

Het eerste knelpunt kwam al kort aan de orde: een van de scholen weet niet wat er is afgesproken over de uitwisseling van informatie. De intern begeleider geeft aan dat ze weet wat de wijkcoaches voor de school kunnen betekenen (ze *"zijn heel laagdrempelig, komen makkelijk binnen en kunnen dingen snel regelen"*). Ze geeft aan dat ze *"ook van de ouders en gezinnen heen negatieve geluiden over [de wijkcoaches heeft] gehoord, eerder positief door wat ze voor elkaar kunnen krijgen"*. Maar haar angst is dat de school door de ouders 'op de vingers getikt wordt' als de school zo maar informatie geeft. Het ontbreekt de school aan informatie hoe ze te werk moeten gaan zonder het vertrouwen van de ouders te beschamen. Het zou voor hen ook verschil maken als de wijkcoaches regelmatig bij de school zouden langskomen; *"dan kom je met elkaar in gesprek en dan kun je ook delen"*.

Een tweede school vindt het lastig te bepalen waarvoor de wijkcoaches precies benaderd kunnen worden. Dit in combinatie met het naar de ervaring van de school te grote aanbod van andere projecten in de wijk heeft geleid tot het besluit om hulpverlening in eerste aanleg vanuit de eigen zorgroute uit te zetten. Tegelijkertijd geeft de intern begeleider van deze school aan dat ze positieve ervaringen heeft met de samenwerking met wijkcoaches rond concrete problematiek. Ze zou willen dat de wijkcoaches vaker bij de school langs zouden komen om bij te praten bij een kop koffie en schetst intensieve samenwerking als ideale situatie voor de toekomst. Wat haar betreft maken alle projecten en andere organisaties plaats voor hulpverlening door de wijkcoaches. Dit wekt de indruk dat het gebrek aan helderheid over de taakverdeling in de huidige situatie voor de school een obstakel is voor intensievere samenwerking.

Op een derde school zijn er knelpunten in de samenwerking met wijkcoaches uit de jeugdzorg. De intern begeleider wijt de moeizame samenwerking aan de andere cultuur van de organisaties waaruit deze wijkcoaches afkomstig zijn. Ook heeft ze het gevoel dat de wijkcoaches haar inschatting van de situatie in twijfel trekken en vindt ze dat de wijkcoaches zich belerend opstellen. Daarnaast vindt ze het lastig om te bepalen welke wijkcoach ze moet benaderen vanwege hun specifieke expertise. In de beginfase waren er minder wijkcoaches en minder variatie in de achtergrond, nu vindt zij het moeilijker om daar zicht op te houden.

Het schoolmaatschappelijk werk ervaart het in de samenwerking met de wijkcoaches als een knelpunt dat er geen duidelijke duidelijk afbakening van taken heeft plaatsgevonden. De wijkcoaches hebben zich op scholen voorgesteld en aangegeven te kunnen helpen bij

het aanpakken van problemen in gezinnen, maar er is niet met het (school)maatschappelijk werk gesproken over de verhouding van hun taken tot die van de zorgteams op scholen. Hierdoor moeten de wijkcoaches in situaties waarin het tot samenwerking komt zelf werkafspraken maken. Of dit lukt, is sterk afhankelijk van personen, zo wordt opgemerkt. Omdat via de route van het zorgteam veel kennis over kinderen en ouders kan worden betrokken in het bepalen van de strategie, is het naar hun oordeel een gemis dat er geen verbindende schakel is tussen het zorgteam en de structuur van de wijkcoaches.

Effecten voor kinderen en ouders

In de interviews is gevraagd welk effect de samenwerking tussen de wijkcoaches en de scholen heeft voor de aanpak van problematiek bij kinderen en hun ouders.

Voor de wijkcoaches zijn problemen rondom kinderen een integraal onderdeel van de problematiek die zij met het gezin samen aanpakken. De meerwaarde van de samenwerking met scholen ligt voor de wijkcoaches in de combinatie van informatie, waardoor ook deze problemen worden aangepakt waar ze anders mogelijk blijven liggen. Een van de wijkcoaches zegt dit met de volgende woorden: *"Als je als wijkcoach achter die voordeur komt en je ziet dingen die in het onderwijs onderbelicht zijn, dan neem je dat mee in je totale pakket en schakel je alsnog school in zodat je het hele plaatje krijgt."*

Het effect van een integrale aanpak is volgens de wijkcoaches ook op school merkbaar; als er meer rust is in het gezin presteren en functioneren de kinderen beter. Als ander effect noemen de wijkcoaches dat ouders zich soms meer gehoord en gesteund voelen door de school en dat dit ook positief uitwerkt. Een belangrijke kanttekening is dat de wijkcoaches ervaren dat de samenwerking met scholen in risicovolle situaties niet of onvoldoende resulteert in een snelle en effectieve aanpak van de problematiek.

De drie scholen die samenwerken met de wijkcoach merken op dat dit positieve gevolgen heeft voor de kinderen. Zonder de wijkcoaches kan een school zorgsignalen met ouders bespreken, maar ze staan met lege handen als de ouders geen hulp willen of nodig denken te hebben. De school kan dan weinig meer doen dan de problematiek later nog eens aankaarten. Als een gezin (uiteindelijk) wel hulp accepteert, gaat er meestal nog wat tijd overheen voor deze daadwerkelijk in gang is gezet. De wijkcoaches kunnen volgens de scholen veel sneller hulp bieden, omdat ze veel eerder in een gezin komen en gezinnen meer voor hulp van de wijkcoaches open staan. Doordat de wijkcoach problemen in een gezin aanpakt, voelen kinderen zich veiliger en komt er meer structuur en rust in een gezin. En dat heeft volgens de scholen weer een gunstig effect op de leerprestaties.

Een geslaagde aanpak van problematiek wordt in de reguliere situatie vaak belemmerd door de opstelling van een gezin. Zo geven scholen aan dat ouders de stap naar het (school)maatschappelijk werk vaak een hoge drempel vinden. Dat heeft te maken met de frequentie van de gesprekken, het niet kunnen of willen invullen van de formulieren voor aanmelding bij de SMD of omdat gezinnen negatief tegenover hulpverlening of hulpverleners staan. Dit geldt niet alleen voor de hulpverlening door het schoolmaatschappelijk werk, maar ook voor instanties zoals de Stadsbank. Doordat de wijkcoaches regelmatig bij een gezin op bezoek gaan, snel maatregelen in gang zetten en duidelijke afspraken maken, haken mensen volgens de scholen minder snel af. Een van de scholen beschrijft dit als volgt: *"Wat cruciaal is, dat ze [gezinnen] in het verleden hulp wilden, tot het moment dat ze [hulpverleners] te dichtbij kwamen. En dan zeiden ze*

[gezinnen] van nu hebben we geen hulp meer nodig. Ze hadden de voorzieningen binnen en werden [de hulpverleners] de deur weer gewezen. En dan zegt die hulpverlener dat er geen zorgvraag meer is en ze zich terugtrokken. Dat deden de wijkcoaches niet; ze zeiden van 'we gaan een traject met elkaar in en dat maken we ook af'."

Op de vraag wat de effecten zijn van de samenwerking tussen de school en de wijkcoaches, geven scholen een antwoord waaruit blijkt dat er meer of sneller resultaten worden geboekt. Door de samenwerking zijn scholen beter op de hoogte van wat er speelt in een gezin en welke hulp er wordt geboden. Zij kunnen hier op school rekening mee houden bij de maatregelen die ze zelf treffen en "het kind af en toe eens wat meer uit de wind houden". Ook ervaren de scholen dat ouders maatregelen van de school accepteren of er beter aan meewerken doordat de wijkcoaches er thuis met een gezin over door kunnen praten. Een ander effect van samenwerking is naar de ervaring van een school dat een kind eindelijk op de goede plek in het onderwijs is terecht gekomen, waar het eerder niet lukte om tot de kern van problematiek door te dringen.

Uit de gesprekken met de schoolmaatschappelijk werker en de jeugdverpleegkundige kan worden opgemaakt dat de samenwerking tussen de wijkcoaches en scholen als keerzijde kan hebben dat er al wordt gehandeld voor dat er een goed beeld is van de problematiek. In beide organisaties is veel kennis aanwezig die bij het bepalen van de strategie betrokken kan worden als scholen een casus in het zorgteam inbrengen. Ook vindt er naar het oordeel van een van beide minder deskundigheidsbevordering van de leerkrachten plaats.

Uit de interviews kan ook worden afgeleid wat het effect van mislukte samenwerking is. Zoals hiervoor al aan de orde kwam, wilde een van de scholen samen met de wijkcoaches een AMK-melding doen. De wijkcoach wilde niet melden en de school wilde het niet alleen doen: "[en] uiteindelijk is dat niet ten goede gekomen van het gezin", zo merkt de intern begeleider op. De school die niet zo te spreken is over de samenwerking met de wijkcoaches van de jeugdzorg heeft ervaren dat de specialistische achtergrond een integrale benadering in de weg stond. Het resultaat is dat de ouders teleurgesteld zijn in de hulpverlening en de intern begeleider nu zelf moet proberen te begeleiden. Ook vanuit het schoolmaatschappelijk werk is er een voorbeeld aangedragen van niet geslaagde samenwerking. Het betrof een situatie waarin de school met de wijkcoach samenwerking heeft gezocht rond zorgsignalen van een kind dat ook regelmatig in het zorgteam is besproken. Het zorgteam had naar aanleiding van de besprekingen afspraken gemaakt over de stappen die gezet zouden worden, waardoor onduidelijkheid ontstond over de verdeling van taken. De wijkcoach heeft de casus naar zich toegetrokken, maar vanuit de optiek van de zorgteamleden niet de juiste stappen gezet. Het resultaat was dat het gezin niet met de wijkcoach verder is gegaan, waarna een andere organisatie hulpverlening heeft ingezet, zoals het volgens het schoolmaatschappelijk werk de bedoeling was.

Tot slot ontstaat op basis van het interview met de school die niet met de wijkcoaches samenwerkt de indruk dat kinderen en gezinnen het soms zonder hulp moeten zien te redden. De school probeert ervoor te zorgen dat ouders als er iets is bij de intern begeleider aankloppen en de school verwijst ouders als het nodig is naar het schoolmaatschappelijk werk, maar op bepaalde terreinen kunnen ze ouders niet helpen. Bijvoorbeeld als vader werkloos is en een baan wil, als moeder het huishouden niet voor elkaar, als kinderen geen eigen bed hebben. Dat zijn allemaal zaken die volgens de school belangrijk zijn voor de ontwikkeling van een kind, maar de school trekt hier een grens in wat ze voor een gezin kunnen doen. Wel geeft de school in de schoolgids

telefoonnummers van instanties waar ouders terecht kunnen met problemen en soms bellen ze voor ouders die dat zelf niet kunnen. Maar meestal is dit niet voldoende om de problemen aan te pakken die kinderen belemmeren in het goed functioneren en presteren op school.

Wat volgens wijkcoaches en scholen behouden moet blijven

Aan het slot van dit hoofdstuk staan we stil bij de vraag wat de wijkcoaches, scholen en zorgteamleden graag behouden zien in de doorontwikkeling naar de frontlijn aanpak en welke redenen zij daarvoor aandragen. Voor een deel werd deze vraag door de geïnterviewden beantwoord door aan te geven welke positieve ervaringen in de samenwerking zijn opgedaan, maar minstens zo vaak leidde de vraag tot een reflectie op ervaren knelpunten die om aanpassingen of verheldering vragen. We hebben beide meegenomen in de analyse en clusteren de diverse antwoorden langs drie lijnen. Allereerst geven we aan welke aspecten en elementen belangrijk worden gevonden voor samenwerking rondom kinderen en ouders. Vervolgens gaan we in op de zaken die de geïnterviewden in organisatorische zin van belang vinden en tot slot op enkele zaken waarover op beleidsniveau afspraken gemaakt moeten worden.

De geïnterviewde scholen, wijkcoaches en zorgteamleden noemen verschillende zaken die in de toekomst van belang kunnen zijn voor de samenwerking met frontlijnteams. De scholen hechten grote waarde aan de laagdrempeligheid van de wijkcoaches. Illustratief is in dit verband dat zelfs de school die nauwelijks met de wijkcoaches heeft samengewerkt nadrukkelijk opmerkt dat dit aspect behouden moet blijven. De laagdrempeligheid voor scholen ontstaat doordat zorgsignalen gemakkelijk doorgegeven kunnen worden. Dit wordt bereikt doordat de wijkcoaches snel te bereiken zijn, niet met formulieren werken en integer omgaan met informatie. De tijd voor huisbezoeken vormen de sleutel tot de laagdrempeligheid voor gezinnen; door het regelmatige contact bouwen gezinnen een vertrouwensband op met de wijkcoaches die daardoor hulp accepteren waar ze anders de boot afhouden.

De integraliteit van de aanpak is een tweede aspect dat men wil behouden voor de toekomst. De scholen vinden het belangrijk om bij één persoon terecht te kunnen met problemen die interne leerlingenzorg overstijgen. De wijkcoaches hechten ook veel waarde aan de integrale aanpak en geven tegen deze achtergrond mee dat er in de nieuwe situatie voor gewaakt moet worden dat het frontlijnteam vanuit één doelstelling werkt. Wanneer de doelstellingen van de detacherende organisaties de overhand krijgen, verliezen de frontlijners de generalistische blik die nodig is voor een integrale aanpak. Het belang van een 'helicopterview' wordt ook door de scholen aangehaald als een belangrijk element van de integrale aanpak.

Een derde aspect waar de scholen en wijkcoaches waarde aan hechten, is de wijkgerichtheid van de aanpak. Belangrijke elementen zijn daarbij de kleinschaligheid van het werkgebied, waardoor de wijkcoaches een vertrouwd gezicht vormen voor zowel de gezinnen als de scholen. Ook het letterlijk aanwezig zijn in de wijk is hiervoor belangrijk, evenals een werkplek waar mensen gemakkelijk binnenlopen. Zo hebben de wijkcoaches in één wijk ondervonden dat de verhuizing naar het wijkservicecentrum al een hogere drempel vormt. Een ander element van de wijkgerichtheid betreft de aansluiting op de wijkcultuur, die er voor zorgt dat gezinnen de wijkcoaches gemakkelijk binnenlaten.

Tot slot wordt voor de samenwerking rond gezinnen ook grote waarde gehecht aan de uitwisseling van informatie. Hierdoor kunnen de wijkcoaches en de scholen afgestemde

zorg bieden die ten goede komt aan de integrale aanpak van de problematiek. Tegelijkertijd ervaren sommige wijkcoaches en scholen ook een zekere spanning tussen het recht op privacy en de informatie-uitwisseling om kinderen en gezinnen beter en sneller te kunnen helpen.

Ook met betrekking tot de organisatie noemen de geïnterviewden enkele zaken die van belang zijn voor de samenwerking tussen de twee zorgstructuren. Voor een effectieve en efficiënte organisatie van de hulpverlening is het volgens scholen belangrijk dat er in de gezinnen één eerstelijnsondersteuner is. De scholen en wijkcoaches vinden dit beide belangrijk, maar de wijkcoaches geven als nuancering mee dat de praktijk heeft geleerd dat het niet altijd efficiënt is om zoveel mogelijk zelf te doen in de eerste lijn. Het is ook niet altijd haalbaar, omdat de wijkcoach niet op alle leefgebieden de specialistische kennis heeft. Voor de toekomst zou het volgens hen daarom goed zijn dat meer gebruik wordt gemaakt van de methodiek van casemanagement in multi-probleemgezinnen voor samenwerking met partners. De scholen, wijkcoaches en leden van het zorgteam noemen allen ook de wijze van financiering als een belangrijk aspect voor een integrale aanpak. Enerzijds om de bureaucratie terug te dringen die het gevolg is van de registratieverplichtingen en anderzijds om het mogelijk te maken om aan een gemeenschappelijke doelstelling te werken. Scholen noemen de stroomlijning van financiering in relatie tot de "overkill aan projecten". Scholen vinden het aanbod te groot en wijzen erop dat gezinnen in de wijk vaak niet in staat zijn om hierin hun weg te vinden. Zij geven de voorkeur aan een situatie waarin de projecten worden wegbezuinigd ten behoeve van het wijkcoachesproject.

Tot slot geven de geïnterviewden inzicht in belangrijke afspraken op beleidsniveau die samenwerking tussen de zorgstructuren mogelijk (moeten) maken of bevorderen. Zoals gezegd, ervaren sommige scholen en wijkcoaches een spanning tussen het belang van informatie-uitwisseling voor een goede en snelle hulpverlening enerzijds en het recht op privacy van een gezin anderzijds. Dit vertaalt zich in een behoefte aan duidelijke en helder gecommuniceerde afspraken over dit onderwerp op beleidsniveau. Daarnaast bestaat er bij scholen en wijkcoaches een grote behoefte aan een heldere afbakening van taakgebieden, zodat duidelijk is wanneer een beroep kan worden gedaan op de wijkcoach (straks de frontlijner) en wanneer iets een taak is voor het zorgteam of andere organisaties.

Een belangrijke randvoorwaarde waar beleidsmakers in moeten voorzien, is volgens de scholen het geven van duidelijke informatie over de nieuwe structuur en een adequate introductie van de frontlijners in de wijk. Hun ervaring is dat de wijkcoaches 'van het eerste uur' beter in de wijk en bij scholen zijn geïntroduceerd dan de wijkcoaches uit de jeugdzorg en dit heeft volgens hen doorgewerkt in de intensiteit van de contacten met de school en het gemak waarmee gezinnen hulp accepteren. De wijkcoaches noemen als belangrijke randvoorwaarden dat de frontlijners tijd krijgen om daadwerkelijk een team te worden en ruimte krijgen om te leren van elkaars expertise.

5 Conclusie

Bij wijze van samenvatting presenteren we in dit laatste hoofdstuk de bevindingen in relatie tot de vragen die richting hebben gegeven aan dit onderzoek. Daarna staan kort stil bij twee vraagstukken die in de verdere beleidsontwikkeling meegenomen kunnen worden.

Vraag 1: Hoe wordt de samenwerking rond lichte en zwaardere problemen van kinderen en gezinnen ervaren door de wijkcoaches en de scholen/zorgteams?

In de pilot Wijkgerichte aanpak jeugdzorg is beoogd, dat jeugdhulpverleners als wijkcoaches hulp verlenen aan niet-zelfredzame gezinnen met meervoudige problematiek. Dit is anders in het wijkcoachesproject: de wijkcoaches 'van het eerste uur' mogen zich richten op het brede terrein van hulpverlening en activering van een bredere groep bewoners. In de praktijk blijken de wijkcoaches 'van het eerste uur' en de wijkcoaches uit de jeugdzorg zich niet op een verschillende doelgroep te richten. Alle houden zich bezig met mensen de regie kwijt zijn en/of meerdere problemen hebben (kwadranten 2, 3 en 4 in de figuur op p. 19). Wel is er in de aanloop naar de wijkgerichte aanpak met frontlijnsturing een groter accent komen te liggen op meervoudige problematiek. Hiermee ligt ook meer nadruk op de hulpverleningsdoelstelling, omdat voor meer maatschappelijke participatie doorgaans eerst rust en structuur in een gezin nodig is (vergelijk Oude Vrielink, Klok en Denters, 2011). Bij een grotere nadruk op hulpverlening lopen de taakgebieden van de wijkcoaches en de externe leden van het zorgteam meer in elkaar over. Scholen hebben een extra ingang voor hulpverlening aan kinderen of ouders bij problemen die de interne leerlingenzorg overstijgen.

Sommige scholen hebben moeite met de onduidelijkheid over de taakverdeling, andere waarderen de extra ingang naar de hulpverlening. Scholen die de keuze maken om veel met de wijkcoaches samen te werken, doen dit omdat ze het handig vinden dat problemen integraal worden aangepakt. Het levert de scholen tijdwinst op, omdat ze niet naar verschillende organisaties hoeven door te verwijzen en omdat de wijkcoaches snel in actie komen als een zorgsignaal wordt gemeld. Scholen die minder intensief met de wijkcoaches samenwerken, zouden dit meer willen doen, maar voelen zich geremd door onduidelijkheid over de taakverdeling tussen de wijkcoaches en het zorgteam of over de mogelijkheid om informatie uit te wisselen. De geïnterviewde zorgteamleden hebben weinig met de wijkcoaches samenwerkt. Hun ervaringen zijn wisselend en lijken vooral samen te hangen met duidelijkheid over wie wat doet en de wijze waarop de wijkcoach zich opstelt. Het initiatief voor de samenwerking met leden van het zorgteam komt vooral van de wijkcoaches. De ervaring van (school)maatschappelijk werk is dat de wijkcoaches te vaak eerst zelf allerlei acties uitzetten voor het (school)maatschappelijk werk erbij wordt betrokken.

De wijkcoaches hebben wisselende ervaringen met de samenwerking met scholen. Dit heeft in hun ogen enerzijds te maken met de samenwerkingsstijl van scholen; de samenwerking is intensiever met scholen die volgens de wijkcoaches een open cultuur hebben en zich sterk betrokken voelen bij kinderen en ouders. Anderzijds lijkt de ervaring van de wijkcoaches samen te hangen met de manier waarop scholen met problematiek; ze hebben het gevoel dat sommige scholen niet vroeg genoeg samenwerking zoeken en de problemen op de wijkcoaches afschuiven als het hen boven het hoofd groeit of de situatie risicovol is.

Over de gehele linie is de ervaring van de wijkcoaches, scholen en zorgteampartners dat de samenwerking per casus verschilt en dat het ook een kwestie van personen is of het goed loopt.

Vraag 2: Welke factoren werken bevorderend of belemmerend voor de samenwerking?

In het onderzoek is gekeken welke motieven, hulpbronnen en competenties een rol spelen in de samenwerking tussen de wijkcoaches en scholen/zorgteams. Voor de wijkcoaches is het belangrijkste motief voor samenwerking de uitwisseling van informatie die nodig is om tot een integrale probleemaanpak te kunnen komen. De motieven die scholen vaak aandragen zijn de laagdrempeligheid van de wijkcoaches voor zowel de scholen en het gezin, de korte lijnen en het feit dat de wijkcoaches snel reageren als er problemen zijn. De zorgteamleden merken op dat dit laatste mogelijk is, doordat de wijkcoaches meer tijd krijgen dan zichzelf. Andere omstandigheden die bevorderlijk werken, zijn volgens de scholen dat de wijkcoaches een vertrouwd gezicht zijn in de wijk en een goede naam hebben. Ook de mogelijkheid om 'bij een kop koffie' even bij te praten vergemakkelijkt de samenwerking.

Naast de tijd die de wijkcoaches aan een gezin mogen besteden, is ook de handelingsvrijheid een belangrijke hulpbron. Tevens wordt gewezen op de snelheid waarmee de wijkcoaches acties in gang kunnen zetten, wat erop wijst dat ook het zwaarwegende deskundigenadvies belangrijk is. Competenties die van belang zijn voor de samenwerking, zijn de overstijgende blik van de wijkcoaches en op scholen de kwaliteit van het interne zorgbeleid en het vermogen om problemen te signaleren.

De samenwerkingsstijl van de onderzochte scholen kan op hoofdlijnen worden onderverdeeld in twee verwachtingspatronen ten aanzien van de rolverdeling. In de ene opvatting verwachten scholen dat zij melding maken van zorgsignalen en dat de wijkcoaches of zorgteamleden meedenken over een oplossing of de casus overnemen. De andere opvatting van samenwerking gaat uit van het idee dat scholen en de wijkcoaches samen optrekken bij het signaleren en verlenen van hulp.

Uit de interviews kunnen ook enkele belemmeringen voor samenwerking worden afgeleid. Hiervoor kwam al aan de orde dat sommige scholen zich terughoudend opstellen vanwege onduidelijkheid over de taakverdeling tussen de wijkcoaches en de zorgteams en over de rechtmatigheid van de informatie-uitwisseling. Een ander knelpunt is volgens een van de scholen de opstelling van de wijkcoaches uit de jeugdzorg, die in verband wordt gebracht met de cultuur van de organisaties waaruit deze wijkcoaches afkomstig zijn.

De wijkcoaches noemen ook enkele factoren die de samenwerking met scholen kunnen belemmeren. Zij missen duidelijkheid over de verdeling van taken en verantwoordelijkheden in situaties waar scholen volgens hen 'te laat aan de bel trekken' of risicovolle problematiek proberen af te schuiven. Ook missen zij een vast punt of moment voor afstemming tussen hun eigen zorgstructuur en die van scholen. Nu is soms de mate waarin een traject al gevorderd is meer bepalend voor de taakverdeling en de ruimte voor samenwerking, dan de inhoud van de casus. Tot slot ervaren de wijkcoaches van één team spanningen rond het uitwisselen en terugkoppelen van informatie en ervaren de wijkcoaches van Bureauzorg Jeugdzorg in dit team vanwege het slechte imago van hun organisatie in de wijk vaak weerstand bij de scholen.

Vanuit de optiek van het zorgteam is het belangrijkste knelpunt dat het takengebied van de wijkcoaches gaandeweg meer is gaan overlappen met hun eigen takenpakket. Doordat de wijkcoaches meer tijd hebben, zijn scholen in hun ogen geneigd eerder naar

de wijkcoaches te gaan. Dit had volgens het (school)maatschappelijk werk voorkomen kunnen worden door een betere communicatie over en regie op de afgrenzing van de werkerterreinen.

Vraag 3: Hoe draagt de samenwerking bij aan het vroegtijdig signaleren van en reageren op problemen waarmee kinderen/jeugdigen kampen?

De aanpak van de wijkcoaches zorgt voor een snelle en effectieve aanpak van problemen van kinderen en gezinnen. Belangrijk hiervoor zijn de huisbezoeken en de tijd die de wijkcoaches kunnen nemen om een band op te bouwen. De combinatie van snelle maatregelen en tijd voor het maken van een integraal plan van aanpak werkt motiverend voor gezinnen en geeft de wijkcoaches een positief imago in de wijk waardoor mensen hun deuren voor de wijkcoach gemakkelijker openen. Aan deze aanpak draagt de samenwerking met scholen bij; zij zijn een belangrijke partner in de informatie-uitwisseling die nodig is om tot een integrale aanpak te komen. De samenwerking tussen de wijkcoaches en de scholen draagt ertoe bij dat er een completer beeld ontstaat van de problematiek in een gezin en maakt gezamenlijk optrekken rond de uitvoering en afstemming met de interne leerlingenzorg mogelijk. Door complementair handelen rond een kind en gezin worden problemen snel en op maat aangepakt. Het uiteindelijke effect is volgens de wijkcoaches en de scholen dat er rust en structuur in een gezin komt die nodig is voor een kind om zich ook op school goed te kunnen ontwikkelen.

Wanneer scholen en wijkcoaches niet (goed) samenwerken, kan dit bij gezinnen tot teleurstelling in de hulpverlening leiden en hebben scholen geen vertrouwen dat zij de problematiek kunnen loslaten. Dit laatste geldt overigens niet alleen voor de samenwerking met wijkcoaches, maar ook met de zorgteams.

Vraag 4: Wat willen de wijkcoaches, scholen en zorgteams graag behouden zien in de doorontwikkeling naar de frontlijnaanpak en met welke reden?

Met ingang van 2012 wordt een volgende stap gezet in de ontwikkeling naar een nieuwe structuur voor maatschappelijke ondersteuning. De wijkcoaches en Wijkzorgteams maken plaats voor een wijkgericht team frontlijnsturing in alle vijf stadsdelen. Scholen vormen geen onderdeel van de teams maar zijn een van de partners waarmee nauwe samenwerking wordt beoogd. Deze samenwerking moet onder meer de integraliteit van de probleemaanpak bevorderen door het realiseren van een zo breed mogelijk uitvoeringsnetwerk (*Frontlijnsturing; wijkteams voor activering en ondersteuning*, 2011). Voor de scholen verandert er dus vergeleken met het wijkcoachesproject weinig als het gaat om hun verhouding tot de wijkgerichte teams frontlijnsturing. Wat wel verandert, is de context voor samenwerking. De wijkgerichte teams frontlijnsturen zijn anders van samenstelling en bedienen een grotere geografisch gebied.

De onderzochte wijkcoaches, scholen en zorgteams noemen enkele aspecten die belangrijk zijn gebleken voor de samenwerking rondom kinderen en gezinnen. In de kern gaat het om de laagdrempeligheid van de wijkcoaches (zowel voor gezinnen als voor scholen), de wijkgerichtheid van de aanpak, de integrale hulpverlening op verschillende leefgebieden en de korte lijnen naar instanties en instellingen. Om dit voor de toekomst te behouden, is van belang dat in de nieuwe situatie rekening wordt gehouden met de elementen die meerwaarde geven aan de samenwerking, zoals voldoende tijd voor huisbezoeken, een vertrouwd gezicht in de wijk, aansluiting bij de wijkcultuur, een overstijgende blik, etc.

Naast de aspecten die belangrijk worden gevonden voor de samenwerking rondom kinderen en ouders, komen in de interviews ook enkele zaken aan de orde die zij

belangrijk vinden voor meer samenhang in de aanpak. Hier noemen de geïnterviewden naast wat ze willen behouden, ook enkele zaken die ze aangepast of verhelderd willen zien. Voor een effectieve en efficiënte ondersteuning moet het principe van één gezin, één plan, één eerstelijnsondersteuners blijven. Met daarbij de kanttekening dat het soms efficiënter is als deze ondersteuner de methodiek van casemanagement toepast in plaats van zoveel mogelijk zelf in de eerstelijns te doen. Wat aangepast of verhelderd moet worden, is de taakverdeling tussen de wijkcoaches en de zorgteams en de communicatie daarover. In aanvulling op dit organisatorische aspect blijkt uit de interviews een behoefte aan inspanningen op beleidsniveau om in de nieuwe situatie de frontlijnteam goed in de wijken en bij organisaties te introduceren. Tevens wil men op dit niveau duidelijkheid binnen welke grenzen informatie-uitwisseling mogelijk is. Omdat de geïnterviewden verschillend denken over het belang van privacy kan dit niet zonder ook op beleidsniveau een visie te ontwikkelen ten aanzien van de spanningen tussen het recht op privacy enerzijds en het belang van informatie-uitwisseling voor een vroegtijdige signalering en aanpak van problematiek anderzijds.

Aan het eind van dit hoofdstuk willen we nog kort stil staan bij centrale onderzoeksvraag van deze studie: *"Hoe kunnen de ervaringen met de samenwerking tussen wijkcoaches en scholen/zorgteams worden gebruikt bij de vormgeving van de samenwerking in de toekomst?"* Uit de interviews komen verschillende zaken naar voren die relevant kunnen zijn voor de toekomstige samenwerking tussen scholen, zorgteams en de frontlijnteam. Zonder uitputtend te willen zijn, lichten we er hier twee uit die zich op korte termijn al aandienen. Het gaat om vraagstukken die betrokken kunnen worden in het kader van 1) de verdere uitwerking van de frontlijnaanpak; en 2) de afspraken tussen gemeenten en schoolbesturen over de wederzijdse taakverdeling in het nieuwe stelsel van passend onderwijs.

In de eerste plaats is van belang dat er in de doorontwikkeling aandacht is voor de aspecten die scholen belangrijk vinden voor de samenwerking in de toekomst. Interessant zijn dan vooral de elementen die de geïnterviewden noemen als voorwaarde of grondslag voor de laagdrempeligheid van de wijkcoaches (zowel voor gezinnen als voor scholen), de wijkgerichtheid van de aanpak, de integrale hulpverlening op verschillende leefgebieden en de korte lijnen naar instanties en instellingen. In de doorontwikkeling naar de frontlijnaanpak wordt gebouwd aan een wijkgerichte infrastructuur met eerstelijns professionals in wijkteams, die integrale ondersteuning bieden aan niet-zelfredzame mensen volgens de methodiek van één analyse, één integraal plan van aanpak en één frontlijnmedewerkende die regie voert en het plan zoveel als mogelijk ook zelf uitvoert. Het streven is om door middel van de frontlijnaanpak meer mensen beter te kunnen ondersteunen met minder middelen. De gemeente heeft besloten om te beginnen met één wijkteam per stadsdeel. De bevindingen van dit onderzoek bieden een mogelijkheid om keuzes die zijn en worden gemaakt ten aanzien van de nieuwe situatie te spiegelen aan de factoren die belangrijk zijn voor samenwerking met scholen. Dit kan helpen om te doordenken welke inrichting van de infrastructuur, gegeven de beschikbare middelen, een goede basis biedt voor samenwerking. Het onderzoek geeft mogelijk ook een indruk van factoren die belemmerend of bevorderend kunnen werken in de samenwerking met andere partners.

In het nieuwe stelsel voor passend onderwijs hebben schoolbesturen en gemeenten de plicht afspraken te maken over de afbakening van taken. Op dit kader kan gebruik worden gemaakt van dit onderzoek om helderheid te krijgen over de wijze waarop onderwijs en jeugdzorg meer op elkaar betrokken kunnen worden. De bevindingen

wijzen uit dat er grote behoefte is aan een heldere taakverdeling, maar ook dat kinderen en ouders gebaat zijn bij een situatie waarin de wijkcoaches en de scholen erin slagen om tot echte samenwerking komen. De vraag is hoe beide structuren zo te verbinden zijn, dat de afbakening van taken niet leidt tot verkokering maar juist ten goede komt aan de samenwerking. Hiervoor is het nodig om terug te gaan naar de ontwikkelingen die hebben geleid tot een duidelijker taakverdeling. In de eerste plaats zijn de wijkcoaches zich gaandeweg meer op meervoudige problematiek gaan richten, maar van een focus op gezinnen zonder regie is (nog) geen sprake. Daarnaast lijken zij vaker de methodiek van casemanagement toe te passen, omdat zoveel mogelijk zelf actief zijn in de eerstelijns niet altijd efficiënt of haalbaar is. Met als gevolg dat de doelgroep en werkwijze van de wijkcoaches meer is gaan overlappen met die van het (school)maatschappelijk werk en de jeugdgezondheidszorg. Dit is op zichzelf niet bezwaarlijk: tussen de werkzaamheden van de schoolmaatschappelijk werker en de jeugdverpleegkundige zit immers ook veel overlap. Een overlap die volgens de *Handleiding Zorgstructuur 4-12 jaar* de aansluiting borgt. Het probleem zit meer in het feit dat scholen het moeilijk vinden om te bepalen waar ze met welke problematiek terecht kunnen. En in het feit dat zorgteams minder snel kunnen reageren dan de wijkcoaches die meer tijd, vrijheid en bevoegdheden hebben. Als voorbij wordt gegaan aan financiële prikkels om problematiek binnen de eigen structuur op te pakken, dan verschuift de aandacht naar de vraag wat de meest geëigende plek is om problematiek op te pakken. Het is daarom de moeite waard om te verkennen of die situatie kan worden bereikt door een andere financiering in combinatie met een bewust gekozen overlap tussen de wijkcoaches en de zorgteams om te borgen dat kinderen en ouders niet tussen wal en schip raken. En met bijvoorbeeld een linking pin functie tussen de beide structuren om ervoor te zorgen dat problematiek in de meest geëigende structuur wordt aangepakt.

Literatuurlijst

Afsprakenkader minister voor Jeugd en Gezin en IPO over de aanpak en de financiering van de jeugdzorg in 2010 en 2011, Kamerstuk, 27 november 2009.

Bestuursakkoord 2011-2015, Vereniging van Nederlandse Gemeenten, Interprovinciaal Overleg, Unie van Waterschappen & Rijk, 2011.

Boeijs, H., *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*. Boomonderwijs, 2005.

Bosdriesz, M., M. Moerkens, C. Godefrooy en B. van Kessel, *Kwaliteit ZAT! - primair onderwijs*. Handreiking voor zorgteam en zorg- en adviesteam (ZAT) in het primair onderwijs, Nederlands Jeugdinstituut, 2010.

Dogger G., P. Van Hulst, R. Dragt, J. Sprakel, A. Kappen, C. Heijnen, *Handleiding Zorgstructuur 4 - 12 jaar*, Enschede, 2010.

Frontlijnsturing; wijkteams voor activering en ondersteuning. Gemeente Enschede, 12 oktober 2011

Jeugdzorg dichterbij, Werkgroep Toekomstverkenning Jeugd, 18 mei 2010.

Klok Pieter-Jan, Bas Denters, Mirjan Oude Vrielink, *De wijkcoach in Velve-Lindenhof gezien door de ogen van de bewoners*, onderzoek in opdracht van de gemeente Enschede Universiteit Twente, concept november 2011.

Mehlkopf, P., *Een kwestie van goed regelen: Over multiprobleemgezinnen, coördinatie van zorg en gezinscoaching. Handreiking bij implementatie*. Gouda: JSO expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding, 2008.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). *Naar passend onderwijs*. Brief aan de Tweede Kamer, 31 januari 2011.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). *Stelselwijziging zorg voor jeugd*. Brief aan de Tweede Kamer, 30 september 2011.

Moerkens, Marina, *Passend onderwijs en de kansen voor de intern begeleider*, in: *Beter Begeleiden*, januari 2011, pp. 18-21.

Oude Vrielink Mirjan, Pieter-Jan Klok en Bas Denters, *Tussenrapportage Evaluatie Wijkcoaches Velve-Lindenhof*, onderzoek in opdracht van de gemeente Enschede, Universiteit Twente, maart 2011.

Opvoed- en opgroei-ondersteuning de rol van de gemeente in het licht van de Wet op de jeugdzorg Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport in samenwerking met Vereniging van Nederlandse Gemeenten, Den Haag, november 2004

Projectontwerp Wijkcoaches Prachtwijk Velve-Lindenhof, Gemeente Enschede, versie 28 mei 2008, pp. 1-17.

Projectplan wijkaanpak jeugdzorg Enschede Implementatiefase (definitieve versie) + *Bijlage 1: Taken onder te brengen in de pilot wijkgerichte aanpak*, gemeente Enschede, 20 december 2010

Procesagenda Transitie Jeugdzorg. Gemeente Enschede, Provincie Overijssel en Menzis Zorgverzekeraar, concept 31 maart 2011.

Rutten Sjak, Nadine de Roode en Wander van Es, *Zorgadviesteam 0 – 12 in Enschede. Kwalitatieve evaluatie van de zorgadviesteam in de leeftijdsperiode 0 – 12 jaar*, September 2009.

Startnotitie Transitie Jeugdzorg Twente, Ambtelijk Overleg Transitie Jeugdzorg Twente, 6 juli 2011.

Vedder Paul, Sjak Rutten, Mhiera den Blanken en Alfons Timmerhuis, *Effecten en effectiviteit van het jeugdbeleid in Enschede*, onderzoek in opdracht van de Rekenkamercommissie Enschede, Leiden/Utrecht, 2007.

Weggemans, Hans en Lex Meiberg, Dringen(d) achter de voordeur. Het Enschedese model van Wijkcoaches met mandaat, in *Sociaal Bestek*, 2009, nr. 3.

Weggemans, Hans, Jeroen Jonker en Anya Smits, *Dringen(d) achter de voordeur. Nieuwe methodiek van hulp en ondersteuning in Enschede*, 2010.

Bijlage 1 Convenant voor de Coördinatie van Zorg en Veiligheid in Enschede

Het College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Enschede, vertegenwoordigd door de voorzitter van het College, P.E.J. den Oudsten en de convenantpartners die deelnemen aan de Wijkzorgteams:

- Alifa
- Buro Jeugdzorg Overijssel
- Regio Twente (GGD)
- Regiopolitie Twente
- SMD E-H
- Woningcorporatie De Woonplaats
- Woningstichting Domijn
- RK Woningstichting Ons Huis
- Openbaar Ministerie, Arrondissementsparket Almelo

en de convenantpartners die op basis van specifieke problematiek deelnemen aan de Wijkzorgteams:

- TACTUS Instelling voor Verslavingszorg
- TACTUS Algemene Verslavingsreclassering
- Raad voor de Kinderbescherming
- Mediant
- Jarabee Jeugdzorg in Twente
- Livio
- MEE Twente
- Regionaal Samenwerkingsverband VO Twente, kamer Enschede
- Samenwerkingsverband WSNS 0803
- Samenwerkingsverband WSNS 0804
- Leger des Heils, Afdeling Jeugdzorg en Reclassering
- Reclassering Nederland, Arrondissement Almelo
- Stichting Humanitas Onder Dak Twente
- Stichting RIBW Twente
- Vrouwenopvang Overijssel – locatie Twente
- Stadsbank Oost Nederland

Hebben het volgende overwogen:

1. Meervoudige en complexe sociale problematiek en daarmee samenhangende bedreiging van de veiligheid en van de openbare orde maken een intensieve samenwerking tussen de convenantpartners noodzakelijk, met name gericht op de integratie van de aanpak in de subketens Onderwijs, Justitie en Zorg/Hulpverlening.
2. Een slagvaardige aanpak van de ernstige sociale problematiek maakt het noodzakelijk de interventies te richten op het gehele cliëntsysteem, dus geen splitsing meer in doelgroepen of leeftijdscategorieën.
3. De evaluatie van de in 2005 gestarte pilot in stadsdeel Oost laat zien dat het beproefde model van coördinatie van zorg en veiligheid, meer garanties op effectieve en efficiënte resultaten biedt dan de huidige structuur. Dientengevolge steunen de partners het vervangen van de huidige verschillende vormen van casusoverleg (Uitvoeringsoverleg Multiprobleemgezinnen, Buurtnetwerken, J-teams) door Wijkzorgteams in de hele stad.
4. Het oprichten van een door de gemeente op ad-hoc basis bijeen te roepen Interventieteam is een goede vorm om een acute dreiging van ernstige sociale problematiek en daaraan gerelateerde bedreiging van de openbare orde en veiligheid beheersbaar te houden en waar mogelijk te reduceren c.q. op te lossen.
5. Het is goed dat de gemeente de verantwoordelijkheid neemt voor de leiding van de Wijkzorgteams, het Trias-overleg en het interventieteam.
6. Een registratie- en klantvolgsysteem ter ondersteuning van de coördinatie is onontbeerlijk. Het ontwikkeld systeem VIS2 vervangt daarom het systeem De Draad.
7. Knelpunten in de keten moeten voor iedereen zichtbaar worden gemaakt, opdat op bestuurlijk en/of managementniveau de juiste maatregelen kunnen worden getroffen.
8. Het is van groot belang dat in de praktijk wordt gezocht naar de meeste effectieve aanpak van complexe sociale problematiek en naar de mix van maatregelen (zorg, dwang en drang) die daarvoor nodig is. Daartoe zal op basis van casuïstiek minimaal twee keer per jaar een werkconferentie worden gehouden om de interventiemogelijkheden en de samenwerking te evalueren en verder te ontwikkelen.
9. Het is verstandig bepaalde en nader af te spreken vormen van dienstverlening of maatregelen te laten indiceren door het wijkzorgteam, omdat complexe problematiek een integrale professionele afweging vanuit verschillende invalshoeken noodzakelijk maakt en de hulp- en dienstverlening meer vraaggestuurd maakt.
10. Uitgangspunt van alle partners is de eigen verantwoordelijkheid van burgers voor het oplossen van hun sociale problematiek. Als mensen die verantwoordelijkheid niet kunnen of willen dragen dan wordt de hulp of ondersteuning zodanig vormgegeven dat de verantwoordelijkheid niet wordt overgenomen maar wordt bevorderd of hersteld.
11. Als maatregelen in de sfeer van zorg, dwang en drang niet blijken te passen of de resultaten blijven uit, dan worden zodanige vormen van ondersteuning geboden dat de burger zich kan handhaven en de samenleving er geen hinder van ondervindt.

Komen overeen:

Artikel 1 Ketenregie

1. Uitgangspunt is ketenregie, dat wil zeggen dat een keten van onderling verbonden diensten en acties moet worden gecreëerd, waardoor een integrale aanpak ontstaat en de problematiek effectiever en efficiënter wordt aangepakt.

2. Samenwerking in deze keten houdt per definitie verlies van functionele autonomie in, omdat de visie en de aanpak van de verschillende participanten wordt gemengd. Van de partners wordt verwacht dat zowel de diagnose als de gewenste aanpak vanuit verschillende invalshoeken plaatsvinden. Dat impliceert dat de deelnemers aan het wijkzorgteam, het Trias-overleg en het interventieteam een oordeel mogen hebben (ook als niet deskundige) over elkaars bijdrage en mogelijkheden en bereid zijn de eigen aanpak onderdeel te laten zijn van de integrale aanpak. De bevoegdheid van elke organisatie om vanuit de eigen doelstelling en (wettelijke) taak uiteindelijk zelfstandig beslissingen te nemen, blijft. Het advies van de anderen wordt daarbij echter zwaar meegewogen.

3. Deelnemers aan het wijkzorgteam, het Trias-overleg en het interventieteam zijn gemandateerd door de eigen organisatie. Ter plekke moeten afspraken kunnen worden gemaakt in het kader van een plan van aanpak.

4. De teamleider is verantwoordelijk voor het functioneren van het wijkzorgteam en leidt de bijeenkomsten. Hij/zij kent geen formele bevoegdheden t.o.v. de deelnemers aan het wijkzorgteam en moet dus opereren op basis van legitimiteit, overtuigingskracht en gezag.

5. In principe is de maatschappelijk werkende van de **SMD** als lid van het wijkzorgteam de probleemhouder. Als een andere organisatie, die deelneemt aan het wijkzorgteam, het probleemhouderschap op zich neemt dan zal de betreffende medewerkende eveneens handelen volgens het processchema 'Aanpak Cliëntsystemen met multiproblematiek' (bijlage 1) en de taakomschrijving 'Het probleemhouderschap' (bijlage 2). Indien het probleemhouderschap komt te liggen bij één van de convenantpartners, zijnde geen lid van het wijkzorgteam, zal deze probleemhouder voor deze casus deelnemen aan het wijkzorgteam en eveneens handelen volgens bovengenoemde procesbeschrijving en taakomschrijving.

6. Structurele verschillen van inzicht in het Wijkzorgteam betreffende de inhoudelijke afwegingen worden door de teamleider op management of bestuurlijk niveau aan de orde gesteld en gerapporteerd aan de Stuurgroep.

7. De maatregelen die door het wijkzorgteam worden opgesteld en onderdeel uitmaken van het Plan van Aanpak worden door de betrokken convenantpartners met voorrang uitgevoerd.

Artikel 2 Wijkzorgteam en Interventieteam

1. Met ingang van 1 november 2006 zijn alle Wijkzorgteams operationeel en kunnen Trias-overleggen geformeerd worden.

2. Stedelijk functioneert er een Interventieteam dat bijeenkomt bij dreiging van een acute conflictsituatie, samengesteld uit medewerkers van de convenantpartners, afhankelijk van de situatie en de problematiek. Als de openbare orde en veiligheid in het geding zijn dan neemt de burgemeester de leiding van het Interventieteam op zich.

Artikel 3 Werkproces

Er wordt gewerkt volgens het door de betrokken partijen vastgestelde processchema "Aanpak Cliëntsystemen met Multiproblematiek", dat onderdeel uitmaakt van dit convenant (bijlage 1). In het werkproces worden vier uitvoeringsorganen onderscheiden: het Wijkzorgteam, het Multidisciplinair Overleg, het Triasoverleg en het Interventieteam.

Artikel 4 Sturing en begeleiding

De stuurgroep Coördinatie van Zorg en Veiligheid bewaakt de uitvoering van het convenant, met name de methodieontwikkeling en de kwaliteit en cultuur van samenwerking. De gemeente is verantwoordelijk voor het voorzitterschap en het secretariaat. De leden van de stuurgroep zijn de vertegenwoordigers op strategisch niveau namens het Openbaar Ministerie, Politie, Alifa, Onderwijs, Woningcorporaties, Jeugdzorg, GGD, SMD E-H, Mediant, Tactus en de Gemeente.

Artikel 5 Organisatorische voorwaarden

1. De gemeente Enschede stelt het digitale registratiesysteem VIS2 ter beschikking en is verantwoordelijk voor het onderhoud en het applicatiebeheer.
2. De gemeente voorziet in voldoende teamleiders, administratieve ondersteuning en huisvesting voor de Wijkzorgteams.
3. De andere convenantpartners stellen medewerkers in staat deel te nemen aan de Wijkzorgteams, het interventieteam en het Trias-overleg. Deze medewerkers onderschrijven de uitgangspunten van de ketenregie. Deelname geschiedt op eigenkosten van de instelling.

Artikel 6 Informatie-uitwisseling en privacy

De convenantpartners werken mee aan het kunnen uitwisselen van digitale informatie tussen hun eigen systemen en VIS2. De omschrijving en definitie van de uit te wisselen informatie wordt in onderling overleg bepaald en eventueel voorgelegd aan de Stuurgroep. Voor de uitwisseling fungeert het Privacyreglement voor Coördinatie van Zorg en Veiligheid, dat deel uitmaakt van dit convenant (bijlage 3). De deelnemers aan de Wijkzorgteams ondertekenen een geheimhoudingsverklaring.

Artikel 7 Evaluatie

Voor 1 januari 2008 zal het functioneren van de nieuwe coördinatiestructuur Zorg en Veiligheid, de werking van het convenant en het privacyreglement en de kwaliteit van de samenwerking worden geëvalueerd. Tussentijdse bijstellingen zijn mogelijk met instemming van alle betrokken partners, daartoe geadviseerd door de Stuurgroep.

Artikel 8 Communicatie

Elke convenantpartner zorgt ervoor dat het convenant op een adequate manier intern bekend gemaakt wordt en dat alle direct betrokken medewerkers op de hoogte zijn van de structuur, de doelstelling en de werkwijze. De gemeente is verantwoordelijk voor de externe communicatie.

Artikel 9 Inwerkingtreding

Het convenant en het bijbehorende privacyreglement zullen na ondertekening door de convenantpartners in werking treden.

Bijlage 2 Addendum project wijkcoaches

Addendum

In het Convenant voor de Coördinatie van Zorg en Veiligheid:

Bij de overwegingen punt 3, na 'door wijkzorgteams in de hele stad' toe te voegen 'en door wijkcoaches in de wijk Velve-Lindenhof (die in die wijk in de plaats zijn gekomen van het wijkzorgteam)'.

Bij de overwegingen punt 5, na 'het interventieteam' toe te voegen 'en bij de inzet van de wijkcoaches Velve-Lindenhof'.

Bij Artikel 1 Ketenregie bij lid 2 toevoegen 'Het project wijkcoaches is traject waarbij wordt geëxperimenteerd met het toekennen van beslissingsmogelijkheden en de mogelijkheid voor het uitbrengen van deskundigenadvies, door instellingen aan integraal werkende professionals. Het project is geadopteerd als een belangrijke doorontwikkeling van het systeem voor de Coördinatie van Zorg en Veiligheid en wordt gesteund door de convenantpartners'.

Bij Artikel 1 Ketenregie bij lid 5 toevoegen 'In de Velve-Lindenhof opereren de wijkcoaches in de plaats van het wijkzorgteam en probleemhouders'.

Bij Artikel 3 Werkproces toevoegen 'De wijkcoaches hanteren het "werkproces wijkcoaches", dat van de procesbeschrijving van de wijkzorgteams is afgeleid'.

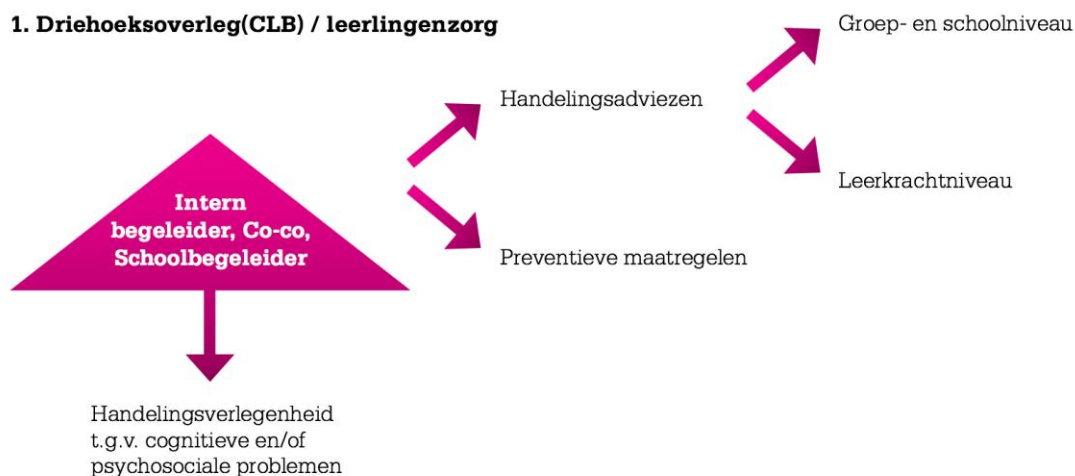
Bij artikel 6 Informatieuitwisseling en privacy toevoegen 'Voor het experiment wijkcoaches geldt ook het Privacyreglement voor Coördinatie van Zorg en Veiligheid'.

Bij artikel 7 Evaluatie toevoegen 'Eindevaluatie van het experiment wijkcoaches, op basis van onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek, vindt plaats in het voorjaar van 2011'.

Datum vaststelling:

Bijlage 3 Routing van zorgsignalen

1. Driehoeksoverleg(CLB) / leerlingenzorg

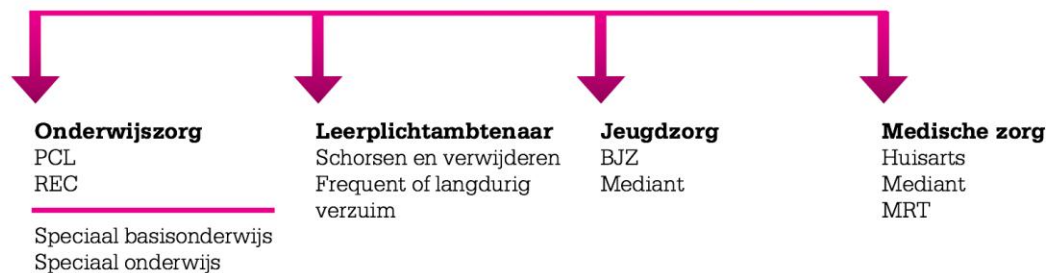
2. Zorgteam

3. Steunpunt Onderwijszorg

4. Zorgadvies team

Bron: Handleiding Zorgstructuur 4-12 jaar, 2010, p. 48

Bijlage 4 Lijst van geïnterviewden

Sandra Knaap

Agnes Damveld

Annemarie Nijhuis

Marloes Vesterink

Gea Boorsma

Maurits Schreurs

Srdan Tisanovic

Marlies ter Haar

Ludwien Frielinck

Tanja Diepenmaat

Cees Verboom

Mirjam Wijnands

Loekie Mandemaker

Rob Rijnbeek

Johanna Kappen

Jos Kok

Marjolein Krijgsman

Claudia van der Hulst

Sandra Lentfert

Ellen Rouwenhorst

Kim Lucasse

Juliette Fiselier

René Bruinekool

Over de auteur

Dr. Mirjan Oude Vrielink is bestuurskundige en promoveerde op een rechtssociologisch proefschrift. Van 2001 tot 2006 werkte zij als universitair docent aan de Universiteit Twente. Vervolgens vervulde zij deze functie tot juli 2010 aan de Universiteit van Tilburg. Momenteel is zij senior onderzoeker bij de vakgroep Politicologie en Onderzoeksmethoden (PolMT) van de Universiteit Twente. Belangrijke thema's in haar onderzoek zijn burgerparticipatie, vraagstukken van sturing, regulering en verantwoording, en de rol van professionals. Mirjan Oude Vrielink heeft ruime ervaring met opdrachtonderzoek voor onder andere de SEV, NICIS, de LSA, Futura Wonen, het WODC, en de ministeries van BZK en Justitie. Tevens werkte zij in detachering mee aan een onderzoek van de Algemene Rekenkamer.